

■ House as a Hosseiniyeh (Codification of a pattern for Imam Hosseini's houses in Yazd)

Seyed Mohammad Asayesh

PhD Candidate, Faculty of Engineering, Islamic Azad University, North Branch

Establishment of bereavement ceremony in the form of mourning and lamentations in Hoseiniyehs, Settlement's, mosques and houses over time is the pride of the people of Yazd's Dar al-Abadah and this love and affection for the Ahl al-Bayt makes the mourning more glorious and magnificence every year. This study describes the characteristics of Yazd's mourning mood in the form of recognizing and introducing the houses of Imam Hosseini in Yazd. Since the people of Yazd provide their homes with mourning ceremonies, this research aims to provide a solution for the continuation of Imam Hosseini's houses by recognizing common features and introducing them in the form of a pattern of spatial relations for these houses. This study been done in Yazd. The research method used in this study is qualitative content analysis in which data collection method has been performed in the field and library or documentary record. In this way, first a brief history of the great and historic martyrdom of Hazrat Sayyid al-Shuhada (as) and after mentioning the historical course of mourning for Imam Hossein (as) to introduce the holy places and mourning centers and express the characteristics of the historical context of Yazd that Imam's houses Hosseini has settled and identifying Imam Hosseini's houses in Yazd and introducing them, the behavior of the mourners and the use of space during the morning in these houses are examined and after identifying the capacity of these houses, which house needs to be able to have an Imam house Hosseini will be introduced. With use of this information for achieve a pattern, the required spaces for these houses are defined and the position and relationships between them are shown in the form of space relations diagram. Finally, the required standards for each of these spaces are summarized.

Keywords: common language, sustainability, pattern, houses of Imam Hosseini, Yazd, architecture.

خانه به مثابه حسینه

تدوین الگویی برای خانه‌های امام حسینی یزد^۱

سیدمحمد آسایش^۲

دریافت: ۱۲ آبان ۱۳۹۷
پذیرش: ۲۳ فروردین ۱۳۹۹
(صفحه ۲۶-۵)

کلیدواژگان: زبان مشترک، پایداری، الگو، خانه‌های امام حسینی، یزد، معماری.

چکیده

اقامه مجلس عزاداری در قالب سوگواری‌ها و نوحه‌خوانی‌ها در حسینه‌ها، تکایا، مساجد، و منازل در گذر زمان تاکنون افتخار مردمان دارالعباده یزد بوده است و همین عشق و دلداری به اهل بیت باعث می‌شود که هر ساله عزاداری‌ها با شکوه و عظمت بیشتری برگزار شود. در این پژوهش به بیان ویژگی‌های فضاهای عزاداری یزد در قالب شناخت و معرفی خانه‌های امام حسینی یزد پرداخته می‌شود. از آنجایی که مردم یزد خانه‌های خود را در اختیار برگزاری مراسم عزاداری می‌گذارند، این پژوهش با هدف عرضه راه حلی برای تداوم خانه‌های امام حسینی از طریق شناخت ویژگی‌های مشترک و معرفی آن‌ها در قالب یک الگوی روابط فضایی برای این خانه‌ها در یزد انجام شده است. روش تحقیق در این مطالعه تحلیل محتوای کیفی و روش جمع‌آوری اطلاعات در آن به صورت میدانی و کتابخانه‌ای یا اسنادی است. در این راه پس از ذکر سیر تاریخی سوگواری برای امام حسین^(ع) و اماکن مقدس و کانون‌های عزاداری و بیان ویژگی‌های بافت تاریخی یزد، که خانه‌های امام حسینی را در خود جای داده

است، خانه‌های امام حسینی در یزد شناسایی و رفتار عزاداران و کاربری فضاها حین عزاداری در این خانه‌ها بررسی و بعد از تحلیل ظرفیت این خانه‌ها، آنچه را که یک خانه برای تبدیل شدن به یک خانه امام حسینی نیاز دارد، معرفی می‌شود. با استفاده از این اطلاعات، به منظور رسیدن به یک الگو، فضاهای مورد نیاز برای این خانه‌ها معرفی و جایگاه و روابط بین آن‌ها در قالب دیاگرام روابط فضایی نشان داده و در انتها استانداردهای لازم برای هر یک از این فضاها به اختصار بیان می‌شود.

مقدمه

عزاداری و فرهنگ عاشورایی مردم یزد زبانزد خاص و عام است و در سراسر ایران بلکه در دنیا یکی از جنبه‌های معرفی مردم یزد شور عزاداری آن دیار است. وظیفه هر مسلمان شیعه ارتقا و حفظ این فرهنگ زیباست، حال به هرگونه که در توان دارد، خواه شاعر باشد یا موسیقی‌دان، خواننده باشد یا آشپز، یا حتی معمار. محرم و عزا در یزد سراسر عشق است و شور و چه دلنشین است اگر جایگاه نمایش این

۱. این مقاله حاصل تلاش میدانی نگارنده در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ در باب معماری فضاهای آیینی در شهر یزد است. همچنین نگارنده در پایان‌نامه دکتری خود موضوع مشابهی در خصوص حسینه‌های شهر یزد را دنبال می‌کند.
۲. دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال
mohammad.asayesh7@
yahoo.com

پرسش‌های تحقیق

۱. ویژگی‌ها و ظرفیت‌های مشترک بین خانه‌های امام حسینی یزد کدامند؟
۲. الگویی مدون که بتوان آن را برای خانه‌های امام حسینی یزد، چه خانه‌های قدیمی و چه خانه‌های امروزی، تعمیم بخشید، چگونه است؟

عشق و شور خانه‌ای باشد که با فرهنگ، سنت، و باور مردم گره خورده باشد. معمار هنرمندی است که می‌تواند با استفاده از هنر خود به این مهم کمک شایانی کند. «هنر اسلامی از دو وجهه هنر و اخلاق توأم با معنویت حاصل می‌گردد».^۳

هنر اسلامی دارای گنجینه ارزشمندی از مفاهیم عمیق عرفانی و حکمت الهی است؛ زیرا این هنر ریشه در بنیان‌های عمیق تفکری معنوی و حقیقی دارد. این هنر گاه با رمزپردازی و تزیینات وارد معماری قدسی می‌شود. معماری را استعلایی می‌کند و هنری معنوی است.^۴

مختاباد از قول چلکووسکی درباره روح جهانی تعزیه می‌گوید:

تعزیه ایرانی مانند زندگی است؛ ساده و آرام، غنی و بی تکلف و طبیعی. امروزه چیزی که طبیعی باشد، چیزی که انسانی باشد در غرب پذیرفته می‌شود و اصولاً غرب به دنبال کشف و شناخت واقعیت انسان و انسانیت واقعی است.^۵

الیاده می‌گوید:

اعمال دینی و آیینی این ویژگی را دارند که زمان حال را به زمان اساطیری پیوند بزنند. وقایع هر قدر کهنه و دیرینه، چون با برگزاری آیین مورد نظر آن را یادآوری و تکرار می‌کند، حاضر می‌شود.^۶

عامل گسترش موقوفات حسینی، به‌ویژه خانه‌های امام حسینی، عشق مردم به سرور و سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله الحسین^(ع) است. از زمان ورود عزاداری به خانه‌های مردم یزد، مسئله مهم پیش رو تبدیل خانه به حسینیه‌ای مسکونی بود. خانه‌هایی که به یک نمایشگاه شور حسینی تبدیل می‌شوند، این ظرفیت را در خود می‌بینند که، با کمترین دخل و تصرف، بهترین عزاداری‌ها را میزبانی کنند. این‌ها خانه‌هایی هستند که زندگی در بعضی از آن‌ها فقط در ایام محرم و صفر جریان دارد و به تعبیری محرم و صفر است که این خانه‌ها را زنده نگه داشته است. حتی در شهر می‌توان خانه‌هایی یافت که عزاداری در آن‌ها مختص ایام محرم نیست و در کل ایام سال به صورت هفته‌خوانی به ساحت امام حسین^(ع) عرض ارادت می‌کنند، خانه‌هایی که در دل بافت تاریخی شهر یزد قرار دارند اما از هر گوشه و کنار شهرمان مردم خودشان را به این خانه‌ها می‌رسانند. به بیان دیگر این خانه‌ها نیاز به مدعو ندارد و مردم با میل و علاقه و اعتقاد خودشان راهی آن‌ها می‌شوند.

۳. جمال‌الدین مهدی‌نژاد و دیگران، «جستاری بر ویژگی‌های معماری ایرانی اسلامی و هنرهای قدسی مبتنی بر تعالی معماری»، ص ۳۲. همان.

۴. سیدمصطفی مختاباد، مختاباد، سیدمصطفی. «تعزیه هنر سوگ نمایش ایرانیان»، ص ۷۲.

۵. میرجا الیاده، رساله در تاریخ ایران، ص ۸۲.

۱. بیان مسئله و اهمیت و ضرورت تحقیق

۱.۱. بیان مسئله

تنها دلیل وجود بناهای مذهبی به طور اعم و حسینیه‌ها به طور اخص توجه بی‌بدیل به باور و عقایدی است که امام حسین را ابدی می‌خواهد؛ چراکه در باورشان امام حسین (ع) همیشه زنده است و باید زنده بماند و این زنده ماندن یاد امام حسین از طریق تخصیص بنایی به اعمال و مناسکی است که برای یادآوری عاشورا و سوگواری امام حسین لازم به نظر می‌رسد.^۷

عزاداری برای حضرت سیدالشهدا در شهر یزد در مساجد، تکایا، امام زاده‌ها، خانه‌ها، و حسینیه‌ها برگزار می‌شود.

هستمند بشری بر اساس نیاز پرستش و در راستای پاسخ‌گویی به این نیاز فطری دست به ساخت اماکن و فضاهای قدسی و مذهبی زده است.^۸

بر اساس همین نیاز و همچنین باورها و اعتقادات مردم شیعه یزد، اماکن برگزاری عزای حضرت سیدالشهدا از احترام و جایگاه والایی برخوردار هستند.

هرچند که مساجد اصلی‌ترین نماد و جلوه هنر اسلامی محسوب می‌شوند و به دلیل داشتن بستر کالبدی و بستر انسانی مناسب امکان عزاداری را فراهم می‌آورند، ولی به دلایل ۱. عدم تناسب مسجد با کاربری‌های نمایشی، ۲. احکام و منزلت خاص مکانی مسجد در اسلام و ۳. بی‌طبقه بودن فضای اجتماعی مساجد شاهدیم که در همه مساجد نمی‌توان عزاداری نمود.^۹

چراکه قابلیت تبدیل شدن به یک حسینیه را ندارند.

مردم یزد همواره علاقه‌مندند در خانه‌های خود روضه‌خوانی کنند و این روضه‌خوانی به زمان و مکانی خاص محدود نمی‌شود. چه در بافت قدیم و چه در بافت جدید شهر شاهد خانه‌هایی هستیم که میزبان عزاداران امام حسین (ع) هستند؛ اما کیفیت عزاداری در خانه‌های سنتی با خانه‌های امروزی متفاوت است. این بدان معنی است که خانه‌های سنتی ظرفیت تبدیل شدن به خانه‌های امام

حسینی را دارند، حال آنکه این ظرفیت در خانه‌های امروزی بسیار کم است و بعضاً دیده نمی‌شود. اینکه چرا این خانه‌ها تبدیل به خانه‌های امام حسینی شده‌اند، سؤالی است که شاید نتوان در دنیای مادی به دنبال جواب آن بود. با بررسی اجمالی از خانه‌های امروزی که در آن‌ها روضه‌خوانی برگزار می‌شود، می‌توان دریافت که خانه‌سازی با این الگوهای جدید نمی‌تواند پاسخ‌گوی مراسم عزاداری باشد؛ چراکه معماری روز این بناها سنجیت و هماهنگی کمتری با رفتار عزاداران (سبک و سیاق عزاداری) در یزد دارد و عزاداری در آن‌ها هم تغییر در الگوهای فضایی و هم تغییر در الگوهای رفتاری را در پی دارد؛ بدان معنی که عزاداری در این خانه‌ها هم نیازمند دخل و تصرف موقت در کالبد خانه است و هم باعث تغییر رفتار عزاداران در برگزاری مراسم عزاداری می‌شود. هرچند در پاره‌ای از موارد، مزاحمت برای همسایگان و همچنین ایجاد ترافیک‌های شهری و... را نیز به دنبال دارد. حال آنکه در عزاداری در خانه‌های سنتی، با آن الگوی حیاط مرکزی خود، این مشکلات در حداقل هستند. هرچند عزاداری در این خانه‌های سنتی نیز آسیب‌هایی را، هم از بعد فرهنگی اجتماعی و هم از بعد کالبدی معماری، در پی دارد که باید در پژوهشی این آسیب‌شناسی صورت گیرد.

در این پژوهش تدوین الگویی دنبال می‌شود که بتوان با آن به روال خانه‌های امام حسینی یزد تداوم بخشید. الگو در اینجا معرفی آن ظرفیت‌هایی است که یک خانه نیاز دارد تا به یک حسینیه مسکونی تبدیل شود. خانه‌های امام حسینی در این پژوهش به خانه و سکونتگاه‌هایی اطلاق می‌شود که دارای ویژگی‌ها و ظرفیت‌هایی در جهت تبدیل شدن به یک حسینیه در ایام محرم هستند. خانه‌هایی که سال‌ها و بعضاً بیش از نیم‌قرن است که در ایام محرم در آن مراسم عزاداری امام حسین (ع) برگزار می‌گردد، خانه‌هایی که بعضاً نماد و نشانه‌ای شده‌اند برای محرم و هر موقع از سال که از کنارش عبور می‌کنیم در خیال ما صدای نوحه‌خوان به گوش می‌رسد.

با این اوصاف هدف از انجام این پژوهش شناخت و معرفی ویژگی‌ها و ظرفیت‌های خانه‌های امام حسینی، بخصوص در

۷. سیدمصطفی مختاباد و دیگران، «گفتمانی تحلیلی در ماندگاری حسینیه‌ها به مثابه کنش‌پذیری عملکردی فضاهای عمومی شهری در بازتاب باورها و آیینهای جمعی»، ص ۲۴۵.

۸. همان.

۹. مسعود ناری قمی، «الگوهای کالبدی حسینیه‌ها: ریشه‌ها و تحولات»، ص ۲۸.

در نیامده است. لیکن برخی از پژوهشگران مطالعاتی نزدیک به موضوع این پژوهش کرده‌اند:

- امین‌زاده در پژوهشی در پی شناخت و به‌کارگیری هرچه بیشتر اصول طراحی در حسینیه‌ها، بررسی الگوهای تاریخی موجود در ساخت و طراحی حسینیه‌ها و تکایا را راهی برای تکرار فرم‌های گذشته نمی‌داند، بلکه آن را ابزار شناسایی و تداوم اصول و ارزش‌ها معرفی می‌کند.^{۱۱}

- مهدی‌نژاد و همکاران در مطالعه‌ای به بررسی جایگاه امر قدسی در معماری و مرور اندیشه‌ها در کالبد بناهای شکوهمند گذشته پرداخته و درک رابطه میان ذات و ماهیت هر پدیده را اساسی‌ترین لازمه آشنایی یا درک معماری اسلامی معرفی کرده‌اند.^{۱۲}

- ناری قمی در پژوهشی به بررسی نقش عوامل فرهنگی کالبدی مؤثر و فرضیه‌های جدید قابل طرح در موضوع حسینیه‌ها می‌پردازد و ویژگی‌های بسیار متنوع در نظام کالبدی معماری و نیز موقعیت شهری حسینیه‌ها را نشان‌دهنده تنوع عوامل دخیل در شکل‌گیری آن‌ها می‌داند.^{۱۳}

- بزرگ‌نیا در کتابی به معرفی این اماکن از جمله حسینیه‌های شهر یزد پرداخته است.^{۱۴}

- مختاباد و همکاران در پژوهشی به بررسی دلایل ماندگاری حسینیه‌ها و تکایا می‌پردازند.^{۱۵}

- ابویی در کتابچه‌ای مختصر و کوتاه خاطراتی از خود و دیگران درباره خانه امام حسینی یزد بیان می‌کند.^{۱۶}

- رضانخانی در پژوهشی فهرستی کوتاه و مختصر از اسامی برخی از خانه‌های امام حسینی یزد عرضه کرده است.^{۱۷}

۳. اهداف و پرسش‌های تحقیق

به طور کامل اهداف پژوهش حاضر به این شرح هستند: شناخت و معرفی ویژگی‌های خانه‌های امام حسینی یزد، استخراج روابط فضایی در خصوص شیوه عزاداری مردمان یزد، و معرفی الگویی

یافت تاریخی شهر یزد، است که با این ویژگی‌ها و ظرفیت‌ها الگویی جامع و مشترک برای این خانه‌ها تعریف شود و بتوان این الگو را در معماری امروزی به کار گرفت تا خانه‌های امروزی نیز بتوانند بهترین میزبانی را از عزاداران داشته باشند.

۱.۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

مختاباد از قول بیتس پلاک می‌گوید:

رفتارهای مناسب‌آمیز ممکن است در ظاهر برای مردمی که آن‌ها را انجام می‌دهند چندان نفعی در بر نداشته باشد، اما در واقعیت امر این مناسب می‌تواند کارکرد بنیادین تقویت و همبستگی گروهی را انجام دهند و به ادغام رفتار فردی و یک ساختار گروهی کمک کنند، در نتیجه اضطراب را کاهش دهند.^{۱۰}

از اولویت‌های هر دیار حفظ ارزش‌ها و سنن فرهنگی آن است. از آنجایی که فرهنگ عاشورایی با اعتقادات مردم گره خورده است و کم‌رنگ شدن آن باعث لطمه خوردن به یکی از ارزش‌های مذهبی شیعیان شده است، ضرورت کار دوچندان می‌شود. عوامل متعددی بر حفظ و ارتقای این فرهنگ تأثیر دارند، از جمله این موارد که در ارتباط با یکدیگر بر این امر مؤثر هستند: سبک و سیاق عزاداری، اشعار و ملودی‌ها، و اماکن برپایی عزا.

حال که مردمان دیار یزد عزاداری را به داخل خانه‌های خود برده‌اند و این عرض ارادت به ساحت حضرت سیدالشهدا و این فرهنگ زیبا همچنان ادامه دارد، می‌طلبید که پژوهشی در این باب صورت گیرد و ویژگی‌ها و ظرفیت‌های تبدیل موعدی این خانه‌ها به حسینیه شناسایی و الگویی مستخرج و ملهم از این خانه‌های امام حسینی قدیمی معرفی شود تا در معماری امروزی نیز به کار گرفته شود.

۲. پیشینه پژوهش

بر اساس بررسی‌های صورت‌گرفته، تاکنون پژوهش جامع و مفصلی در باب معرفی خانه‌های امام حسینی و تحلیل و بررسی آن‌ها و تاریخچه و شیوه عزاداری در این خانه‌ها به رشته تحریر

۱۰. مختاباد و دیگران، همان، ص ۲۴۳

۱۱. بهناز امین‌زاده، «حسینیه‌ها و تکایا بیانی از هویت شهرهای ایرانی».

۱۲. جمال‌الدین مهدی‌نژاد و دیگران، «جستاری بر ویژگی‌های معماری ایرانی اسلامی و هنرهای قدسی مبتنی بر تعالی معماری».

۱۳. مسعود ناری قمی، «الگوهای کالبدی حسینیه‌ها: ریشه‌ها و تحولات».

۱۴. زهره بزرگ‌نیا، تکیه‌ها و حسینیه‌های ایران.

۱۵. سیدمصطفی مختاباد و دیگران، «گفت‌وگویی تحلیلی در ماندگاری حسینیه‌ها به مثابه کنش‌پذیری عملکردی فضاها عمومی شهری در بازتاب باورها و آیینهای جمعی».

۱۶. محمدرضا ابویی، خانه امام حسینی.

۱۷. صدیقه رضانخانی، فرهنگ عامه مردم یزد «آیین‌های مذهبی».

۲.۴. چارچوب نظری

معماری از جنس حکمت است و تنها دانشی که می‌تواند هنر اسلامی (هنر قدسی) را درک کند و بیان نماید حکمت است. کلیه مفاهیم از قبیل تزیینات فرم و کارکردهای فیزیکی و عملکردی و خصوصیات ظاهری و باطنی اجزای اماکن مذهبی هم از لحاظ شکلی (مادی) و هم از لحاظ باطنی (معنوی) سرشار از حکمت و در نتیجه تجلی وحدت در ساحت کثرت خواهد بود.^{۱۸} تبدیل یک خانه به خانه امام حسینی نیز در گرو همین حکمت است؛ چراکه عقاید مالک به همراه هنر معمار دست در دست هم گذاشته و منجر به خلق اثری می‌شود بس حکیمانه. خانه‌ای که مکان امن و زیستن خانواده‌ای چندنفره است، در ایامی از سال با کمترین دخل و تصرف به یک نمایشگاه شور حسینی تبدیل می‌شود.

لزوم جاودانگی هر هنر و اثر بشری باید ریشه در مجموعه‌ای از باورها و عقاید وی داشته باشد که خود را در صور معماری و فضاهای زیستی وابسته به آن به نمایش گذاشته است.^{۱۹}

از نظر نگارنده مطالعه حاضر راز تبدیل شدن یک خانه به خانه امام حسینی و ماندگاری آن را در دو بعد می‌توان جست‌وجو کرد: اگر بپذیریم که عقاید و احساسات مالکین (بانیان)، مردم شهر (عزاداران)، و معمار سازنده بنا در ارادت به ساحت اهل بیت بسیار به هم نزدیک است و این را اولین عامل در ایجاد خانه امام حسینی بدانیم (بعد معنوی)، عامل دوم (بعد مادی) معماری حکیمانه و هوشمندانه‌ای است که خانه‌ای را آن‌چنان منعطف طراحی می‌کند که اصطلاح حسینی مسکونی زینده آن است، منعطف بدان معنا که تک‌تک اجزای خانه علاوه بر کارکرد اصلی می‌توانند با کمترین دخل و تصرف و بالاترین کیفیت پاسخ‌گوی کارکردی متفاوت باشند. از این جهت است که در خانه‌های امام حسینی پویایی معنوی و کالبدی در طول زمان حفظ و به‌ندرت متروکه شده‌اند. همچنین در ماندگاری و پویایی این بناها می‌توان پشتوانه‌های فرهنگی، ارزشی و دینی، حکومتی، و سیاسی را نیز طرح کرد.

مستخرج از ویژگی‌ها و ظرفیت‌های مشترک در بین خانه‌های امام حسینی که بتوان این الگو را به همه خانه‌های امام حسینی تعمیم داد و در خانه‌های امروزی نیز از آن استفاده کرد.

برای رسیدن به اهداف فوق پاسخ به این پرسش‌ها در این مقاله مورد نظر است: ویژگی‌ها و ظرفیت‌های مشترک بین خانه‌های امام حسینی یزد کدامند؟ الگویی مدون که بتوان آن را برای خانه‌های امام حسینی یزد، چه خانه‌های قدیمی و چه خانه‌های امروزی، تعمیم بخشید، چگونه است؟

۴. نوع و روش تحقیق و چارچوب نظری آن

۴.۱. نوع و روش تحقیق

نوع تحقیق در این پژوهش کاربردی است و حل یک مسئله فرهنگی در مورد معماری در دستور کار است. همچنین متدولوژی تحقیق کیفی است.

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی تحلیلی از نوع مطالعه موردی است که بررسی تأثیر یک پدیده در بروز و ایجاد یک پدیده دیگر و رابطه بین پدیده‌ها پیگیری می‌شود. روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش مبتنی بر هر دو روش کتابخانه‌ای و میدانی است. در انتخاب نمونه موردی، دو نمونه از خانه‌های قدیمی انتخاب شده است که با وجود تفاوت‌های موجود در پلان، در هنگام برپایی عزاداری، فضاهای این خانه‌ها الگوهای رفتاری مشترکی با هم دارند و این الگوهای رفتاری را می‌توان به سایر خانه‌های امام حسینی نیز تعمیم داد. پس از شناخت این الگوهای رفتاری، فضاهای مورد نیاز برای یک خانه امام حسینی شناسایی و حالت‌های مختلف قرارگیری این فضاها در خانه بررسی می‌شود. در نهایت با شناسایی یک الگوی فضایی مناسب در قالب دیاگرام، استانداردهای مورد نیاز برای هر فضا نیز شناسایی می‌شود. ضمن اینکه حضور مستمر پژوهشگر در این خانه‌ها به هنگام برپایی عزاداری و فیش برداری و مستندسازی از جمله عواملی است که به استخراج الگوی مورد تحقیق انجامیده است.

۱۸. مهدی‌نژاد و دیگران، همان، ص ۳۸.
 ۱۹. مختاباد و دیگران، همان، ص ۲۴۵.

۵. سیر تاریخی سوگواری حسینی

بعد از واقعه عاشورا شیعیان ایران همواره به یاد امام حسین (ع) و مصائب واردشده بر آن حضرت و اهل بیت (ع) و اصحابش بوده‌اند و در روزهای تاسوعا و عاشورا مجالس سوگواری نهانی برپا می‌داشته‌اند.

آل بویه نخستین حکومت شیعی بود که به برپایی مراسم عزاداری برای امام حسین علیه السلام پرداخت. در سال ۳۵۲ ه. ق معزالدوله فرمان داد مردم در روز عاشورا اجتماع کنند و به صورت گروهی حزن خویش را بروز دهند. در این روز بازارها بسته شد، خریدوفروش موقوف گردید، قصابان گوسفند ذبح نکردند، مردم آب ننوکیدند و حلیم نپختند، در بازارها خیمه برپا کردند و بر آن‌ها پلاس آویختند، بر سینه زدند و نم‌سیاه از گردن آویختند، که رسم دیلمی‌هاست، متداول گشت.^{۲۰}

در دهه‌های نخست حکومت صفویه مراسم سوگواری عاشورا در دهه اول محرم برگزار می‌گردید، اما به‌مرور از ابتدای محرم تا آخر صفر ایام عزا و ماتم شناخته شد.

از نیمه دوم قرن یازدهم هجری مراسم عزاداری به صورت مصیبت‌نمایی واقعی درمی‌آیند که حیثیت هرکدام نصیب حاکمی می‌گردد که سامان یافتن آن‌ها را زیر نظر دارد و بر

۲۰. نک: علی اصغر فقیهی، آل بویه نخستین سلسله قدرتمند شیعه.
 ۲۱. نک: پتر چلکووسکی، تعزیه هنر بومی پیشرو ایران.
 ۲۲. نک: همان.
 ۲۳. نک: مسعود تقوایی و محمدحسین سرایی، «گسترش افقی شهر و ظرفیت‌های موجود زمین (شهر یزد)».

ت ۱. بافت تاریخی شهر یزد؛ عکس: پایگاه اینترنتی blogfi.blogfa.com/post/340.

حسب نوع آن‌ها، اعتبار مصارف و هزینه‌های آن‌ها را تأمین می‌کند.^{۲۱}

پس از اختناق دوران سلطه افغان‌ها و افشاریان در قرن دوازدهم هجری، مراسم عزاداری، به نحوی شایان توجه، حیات دوباره و نوینی پیدا کرد که نوآوری‌هایی با آن همراه گردید، این تکامل که هم در شمال ایران روی می‌دهد و هم در فارس ملازم با گسترش وسایلی است برای راه‌اندازی تعزیه‌های سیار و دسته‌های سینه‌زنی و مناظر زنده مصائب.^{۲۲}

اگرچه آغامحمدخان قاجار برای ترویج مراسم عزاداری تلاشی نکرد و فتحعلی‌شاه هم جدیت عصر ناصری را از خود بروز نداد، ولی در مجموع با روی کار آمدن قاجارها، مردم عزاداری‌های محرم را با رونقی زایدالوصف و گسترشی فزاینده برگزار می‌کردند.

امروزه ملت ایران، با وجود همه تبلیغات سوء، بسیاری از باورها و ارزش‌های دینی و ایرانی خویش را، که مبتنی بر دین مبین اسلام و مذهب تشیع است، به برکت توسل به اهل بیت عصمت و طهارت، به‌ویژه اقامه مجالس سوگواری و روضه‌خوانی برای خامس آل عبا، حفظ می‌کنند و افتخار حب به اهل بیت عصمت و طهارت (ع) را بالاترین سرمایه خود می‌دانند.

۶. بافت تاریخی شهر یزد

«شهر یزد اولین شهر خشت خام و دومین شهر تاریخی جهان»^{۲۳} دارای ۷۰۰ هکتار بافت تاریخی است و بنای آن را گاه به اسکندر مقدونی و گاه به یزدگرد سوم نسبت می‌دهند. به‌هرحال نمی‌توان منکر تاریخ بیش از ۲۰۰۰ ساله این شهر شد؛ چراکه آتش آتشفشان یزد در حدود ۲۵۰۰ سال است که رو به خاموشی نرفته است (ت ۱ تا ۳).

وجود حسینیه‌های بزرگ و مجهز و همچنین سبک سینه‌زنی و نوحه‌خوانی خاص و نقل‌برداری ظهر عاشورا و برپایی

اماکن مذهبی و نیایشگاه‌ها فضاهایی معنوی هستند که از روحانیت انسان‌ها و همهٔ تقدس‌ها معنا می‌گیرند و باید گفت در این میان آنچه به آن‌ها هویت می‌بخشد همان احساسات سازندگانی است که این بناها را با روحانیت وجودی و فطرت خداجوی خود ساخته‌اند. مشاهدهٔ اماکن مذهبی از دور، از جمله مناره‌ها، گنبدها، و پوش‌ها و مشاهدهٔ تغییرات کاملاً محسوس آن‌ها از نظر ارتفاع، فرم، حجم، رنگ، و جنس مصالح به‌کاررفته نسبت به سایر کاربری‌های اطراف آن‌ها تلفیقی رمزآلود، پرجاذبه، و معصومانه‌ای را می‌آفریند. فرم کارشده در سردر ورودی مساجد میل به دعوت و فراخوان عمومی به داخل آن را در ذهن تداعی و صوت دلنشین مؤذن و پیام عمیق و رسای اذان مسلمانان را به نیایش با معبود دعوت می‌کند.

مسجد: مسجد اساسی‌ترین کانون عبادت و مهم‌ترین پایگاه مردم متین و خداپاور کشور ما و بلکه همهٔ مسلمانان جهان از قرون اولیهٔ اسلامی تاکنون به‌شمار می‌رود. مساجد دارالعبادهٔ یزد در ایام سوگواری حضرت سید الشهدا^(ع) از روز اول ماه محرم تا پایان ماه صفر، سیاه‌پوش و مزین به کتیبه‌ها و بیرق‌های نام مقدس و مبارک آن حضرت و حضرت ابوالفضل العباس^(ع) می‌شود و پذیرای شیفتگان، عاشقان، و سوگواران اهل بیت عصمت و طهارت است.

روضهٔ سیدالشهدا در طول سال از دلایلی اطلاق لقب «حسینیة ایران» به یزد است. بافت تاریخی شهر یزد در تاریخ ۱۶ اسفند ۱۳۸۴ با شماره ثبت ۱۵۰۰۰ تحت عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. شهر یزد، به دلیل معماری تاریخی ارزشمند و بافت سنتی دست نخورده‌اش، در ۱۸ تیرماه سال ۱۳۹۶ در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسید.

یزد امروزه به صورت یک شهر توریستی نظر کارشناسان و خاورشناسان را جلب کرده و به علت قرار گرفتن بر سر راه بندرعباس و جزایر خلیج فارس، حالت صادرات و وارداتی یافته و یکی از پایگاه‌های اقتصادی کشور شده است. همچنین وجود میراث فرهنگی باارزش در یزد بر اهمیت بیشتر این شهر می‌افزاید.^{۲۴}

۶. ۱. اماکن مقدس و کانون‌های عزاداری در بافت تاریخی یزد

اماکن مذهبی را باید تجلیگاه هویت‌های پایدار دینی و اعتقادی در همهٔ ادیان دانست؛ مسجد، حسینیة، امامزاده، عزاخانه، و هر عبادتگاه دیگر تنها یک نشانهٔ فیزیکی و کالبدی نیست؛ بلکه اثری است ماندگار از تجلی ایمان و معنویت آدمی و جایگاهی برای یادآوری و پیوندی محکم با همهٔ ارزش‌هایی که دین به آدمی بخشیده است.

۲۴. نک: امیرحسین رحیمیان، دارالعلم یزد در گذر زمان.

ت ۲ و ۳. راه‌های ارتباطی بافت تاریخی یزد؛
عکس‌ها: پایگاه اینترنتی
blogfi.blogfa.com/post/340.

حسینیه: پیوند میان امام حسین^(ع) و حسینیان در تمام جلوه‌های زندگی عاشقان برقرار است. حسینیان در فکر و ایده و مرام به

این مولای عاشقان تشبه می‌جویند و «حسینیه» مکانی برای برپایی سوگواری و عزاداری همه شهدای کربلا، به‌ویژه آن حضرت، است. شاید روی آوردن شیعه به حسینیه، از زمان‌های گذشته، بدان سبب بوده که مساجد اغلب در اختیار و سلطه حکومت‌هایی بوده‌اند که برای تشیع و اقامه عزاداری و مراسم مذهبی شیعه محدودیت‌هایی ایجاد می‌کردند.

امامزاده: ساختمان امامزاده‌ها در هر گوشه از ایران محل تجمع عاشقان الهی در مناسبت‌های مختلف مذهبی و فرهنگی، به‌ویژه ایام شهادت و ولادت ائمه اطهار^(ع) است و از نظر آرایه‌ها و پیرایه‌ها، علم‌بندی‌ها، و نگهداری پرچم‌ها درخور توجه است.

۲.۶. خانه‌های معروف امام حسینی در شهر یزد

همان‌گونه که اشاره شد، خانه‌های امام حسینی به خانه‌هایی اطلاق می‌شود که ظرفیت تبدیل شدن به حسینیه را در ایامی از سال دارند و برپایی مجالس عزاداری در این خانه سال‌ها و به صورت متمادی ادامه دارد. ازجمله این خانه‌ها، که در شهر یزد شهرت دارند، می‌توان به خانه‌های زیر اشاره کرد:

- منزل مرحوم مشیرالممالک در محله کسنویه
- منزل حاج محمدمهدی اصفهانیان در محله لب خندق
- منزل مرحوم حاج علی‌اکبر ریسمانیان در محله دارالشفای
- منزل مرحوم هرنندی در محله مصلی
- خانه حاج محمد فرزند حاجی محمدعلی بزاز معروف در میدان بعثت
- منزل مرحوم رشتیان در محله شیخداد
- منزل مرحوم حاجی عباس ریسمانی جنب بازار مسگری، هنوز هم مراسم محرم با شکوه خاصی در این خانه برپا می‌گردد.
- خانه مرحوم شیشه‌بری در محله چهارمنار
- خانه‌ای به نام عمارت ناظم در محله گازرگاه که هر شب جمعه، مستمعین در آن محل پذیرایی و اطعام می‌شدند.
- منزل حاجی‌خان، معروف به نظمیه‌ای، در کوچه حسینیه خشت‌مال‌ها

است. هر هیئت در بدو ورود دو دسته می‌شود و با دم گرفتن نوحهٔ ورودی وارد مجلس می‌شوند. این دو دسته شدن نیاز به فضای مکت را در ورودی ایجاد می‌کند. شاید هشتی خانه‌ها این فضا را فراهم می‌کند. هیئت نیاز به صحن برای اجرای مراسم دارد که افراد باید برای مدتی در آن سرپا بایستند. این صحن هم باید در دسترس عزادار باشد و هم در دیدرس مستمع. حیاط مرکزی خانه در نقش صحن در اختیار این امر است. برای مبارزه با ناهمواری‌های جوی و همچنین تداعی شدن خیمه‌گاه ابی عبدالله^(ع) علم‌سازه به کمک می‌آید و پوش چادری را بر فراز صحن استوار می‌کند. این‌گونه مراسم عزاداری در یزد مستمع می‌طلبد و مستمع هم جایگاهی برای نشستن، اتکا، دیدن، و شنیدن. این بار تالارها، اتاق‌ها، لبه‌های داخلی پشت بام، و پای دیوارهای حیاط این خانه‌ها در اختیار مستمع است. بعضاً به دلیل تجمع هیئت‌های عزاداری در پشت درب خانه، ورود و خروج هیئت نمی‌تواند از یک درب انجام گیرد، پس بالاجبار خانه به دو ورودی نیاز خواهد داشت. این ورودی دوم در خانه‌های قدیمی اکثراً دخل و تصرف محسوب می‌شود. پذیرایی از مستمعین با چای از اولویت‌هاست. بنابراین اختصاص مکانی برای چایخانه در این خانه‌ها لازم است.

۷.۲. بررسی رفتار عزاداران و کاربری فضاها در دو نمونه از خانه‌های امام حسینی در هنگام عزاداری

به دلیل ثابت بودن شیوهٔ عزاداری در همهٔ اماکن یزد و همچنین وجود اشتراکات فضایی بین خانه‌های قدیمی شهر می‌توان موارد زیر را به اکثر خانه‌های امام حسینی قدیمی شهر تعمیم داد. ضمن اینکه از رفتاری که در فضاها این خانه‌ها اتفاق می‌افتد و تغییر کاربری‌هایی که در ایام برپایی عزا در آن‌ها ایجاد می‌شود، می‌توان الگوبرداری کرد و در خانه‌های امروزی نیز به کار برد.

– خانهٔ معروف «امام حسینی»؛ از میان خانه‌هایی که در آن همه‌ساله در رثای سرور شهیدان مراسم سوگواری برپا می‌شود، خانهٔ امام حسینی واقع در محلهٔ فهادان از سایرین معروف‌تر است. این خانه از خانه‌های متعلق به دورهٔ قاجار و قدمت آن بیش از ۱۰۰ سال است و شامل مسجد، حیاط، چایخانه، قهوه‌خانه، و اتاق و تالاری مشهور به خیمه‌گاه یا زینبیه است.

نقل شده است مرحوم حاج محمد لاری مؤسس خانهٔ امام حسینی، در محل زندگی خود یعنی شهر لار از استان فارس در عالم رویا به حرکت به سوی شهر یزد و خرید قطعه زمینی در آن امر می‌شود. به وی گفته می‌شود این قطعه زمین در محلهٔ بازار نو و متعلق به دو یتیم است. وی پس از عزیمت به شهر یزد و جست‌وجوی این محله، آنچه را در رویای خویش دریافته بود در آنجا می‌بیند.^{۲۵}

عده‌ای نیز برای شفای خود و بیمارشان از متولی آن مقداری چای و یا قهوه می‌گیرند یا اینکه نذر می‌کنند در خدمت به این خانه کاری انجام دهند؛ از جمله نظافت، شستن ظروف، برپایی پوش، نصب کتیبه‌ها، و خرید لامپ، شمع، و دیگر وسایل.^{۲۶}

۷. تحلیل و بررسی

۷.۱. چگونگی پاسخ‌گویی فضا به شیوهٔ

عزاداری در یزد

می‌دانیم شکل و نحوهٔ عزاداری در یزد ویژه است، پس امکانات لازم برای این عزاداری ویژه باید فراهم گردد. برای پی بردن به گوشه‌ای از گشاده‌روی خانه‌های سنتی به کلیات زیر اشاره می‌کنیم:

– دسته‌های عزاداری یکی‌یکی به محل وارد می‌شوند و عزاداری می‌کنند و خارج می‌شوند. عزاداری عمدتاً به صورت سینه‌زنی است. شاید تنها وسیلهٔ عزا همان پیراهن سیاه شخص عزادار باشد که ترکیب آن با سیاه‌پوش شدن فضا تداعیگر حزن و اندوه

۲۵. نک: ابویی، همان.

۲۶. نک: رمضانخانی، همان.

ت ۴ (صفحهٔ روبه‌رو). نقشهٔ پراکندگی تعدادی از خانه‌های امام حسینی با سابقهٔ بیش از ۵۰ سال روضه‌خوانی در قسمتی از بافت تاریخی یزد؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق برای مقاله از نگارنده.

۱.۲.۷. خانه مرحوم حاج علی اکبر ریسمانی

این خانه در محله لب خندق (دارالشفا) یزد واقع است و قریب به ۱۰۰ سال قدمت دارد. مساحت خانه حدود ۱۵۰۰ متر مربع و حیاط میانی وسیع با فضاهایی بر گرداگرد آن انتظام کلی این بنا را شکل داده است. خانه دو دستگاه ورودی دارد که ورودی اول با دو راه به گوشه جنوب غربی حیاط مرتبط است. ورودی دوم در جنوب شرقی بنا متشکل از سردر و راهرویی است که به حیاط کوچک راه می‌برد و از آنجا از راه دالانی کوتاه به حیاط اصلی می‌رسد. در این ورودی حیاط کوچک نقش هشتی یافته و به این ترتیب مقدمه ورود به حیاط اصلی شده است. عنصر میانی در جبهه شمالی حیاط ایوان است و در جبهه جنوبی تالار قد برافراشته و بادگیر این نما را از سه نمای هم ارتفاع دیگر متمایز ساخته است. در مرکز جبهه شرقی ایوانی نشسته و یک پنجدری در پس آن قرار دارد. زیرزمین‌های خانه در دو جبهه جنوبی و شرقی حیاط واقع هستند. - کاربرد فضاهای خانه در هنگام عزاداری: در هنگام عزاداری اغلب فضاهای خانه کاربری سابق خود را از دست می‌دهند و به فضایی با کاربری جدید تبدیل می‌شوند (ت ۵). - ورود، چرخش، و خروج هیئت‌های عزاداری در مجلس: به دلیل

ت ۵ (راست). کاربرد فضاهای خانه مرحوم حاج علی اکبر ریسمانی در هنگام عزاداری؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده. ت ۶ (چپ). ورود، چرخش، و خروج هیئت‌های عزاداری در مجلس در خانه مرحوم حاج علی اکبر ریسمانی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده. ت ۷ (صفحه روبه‌رو، بالا، راست). نحوه ورود هیئت‌ها به مجلس در خانه مرحوم حاج علی اکبر ریسمانی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده. ت ۸ (صفحه روبه‌رو، بالا، چپ). ترتیب پرشدن فضاها و سامان‌گیری عزاداران در خانه مرحوم حاج علی اکبر ریسمانی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده.

تجمع هیئت‌های عزاداری در جلوی درب، عملاً ورود و خروج هیئت‌ها از یک درب امکان‌پذیر نیست و خانه حداقل نیازمند دو ورودی است (ت ۶).

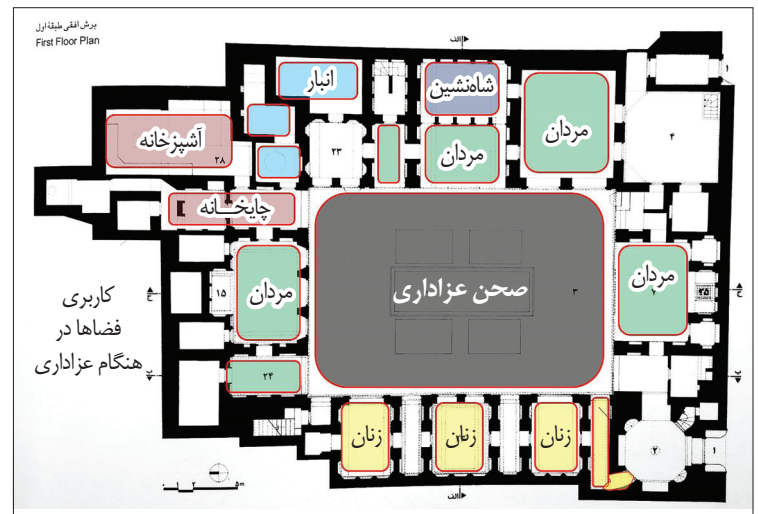
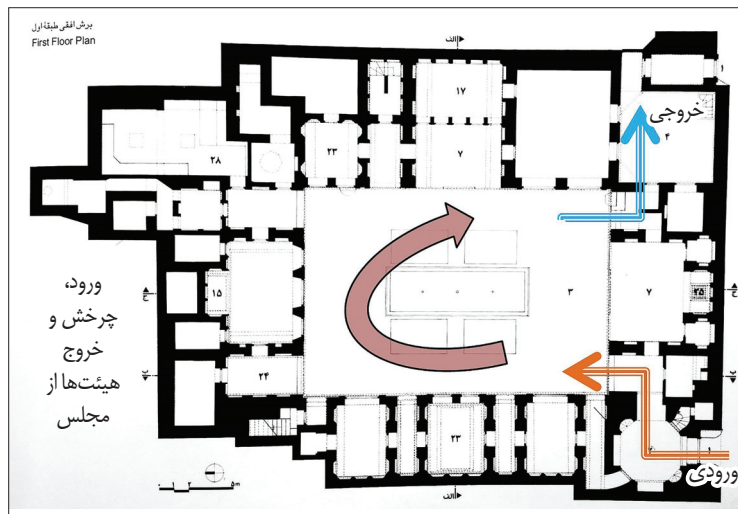
- نحوه ورود هیئت‌ها به مجلس: در «ت ۷» اهمیت فضاهای مکث مانند هشتی در ورود هیئت‌ها به مجلس عزای حسینی دیده می‌شود.

- ترتیب پر شدن فضاها و سامان‌گیری عزاداران: عزاداران با توجه با جایگاه منبر در مجلس سامان می‌گیرند و ابتدا کنار دیوارها که محل اتکا است پر می‌شود و سپس ردیف‌های جلوی منبر (ت ۸).

- جایگاه نشستن عزاداران مرد و زن در مجلس و دید مطلوب و نامطلوب نسبت به عزاداری: عزاداران زن که در لبه پشت بام مستقر می‌شوند و عزاداران مردی که در تالار یا اتاق‌ها استقرار می‌یابند دید مطلوب‌تری نسبت به صحنه عزاداری دارند (ت ۹).

۱.۲.۷.۲. خانه مرحوم هرندی

این خانه واقع در کوی امامزاده جعفر یزد و دارای قدمتی ۸۵ ساله و مربوط به اواخر دوره قاجار است. مساحت بنا ۹۷۵ متر مربع

عملکردی قرار دارد و در سه ضلع دارای زیرزمین است و در ضلع جنوبی آن تالار و بادگیر و گوشواره‌ها ساخته شده و حوض مدور و باغچه و تریشه پیرامون آن منظره‌ای زیبا پدید آورده است.

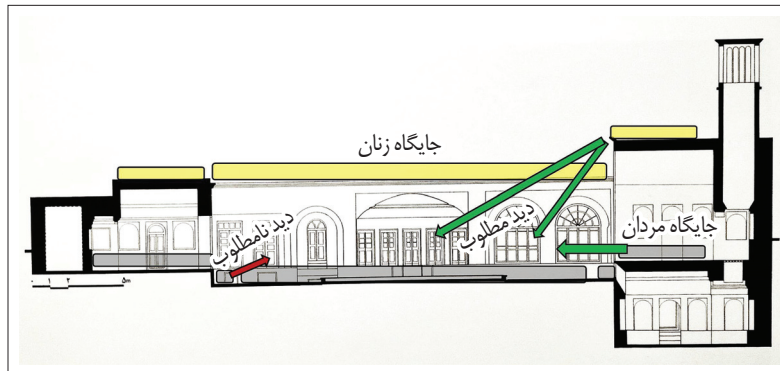
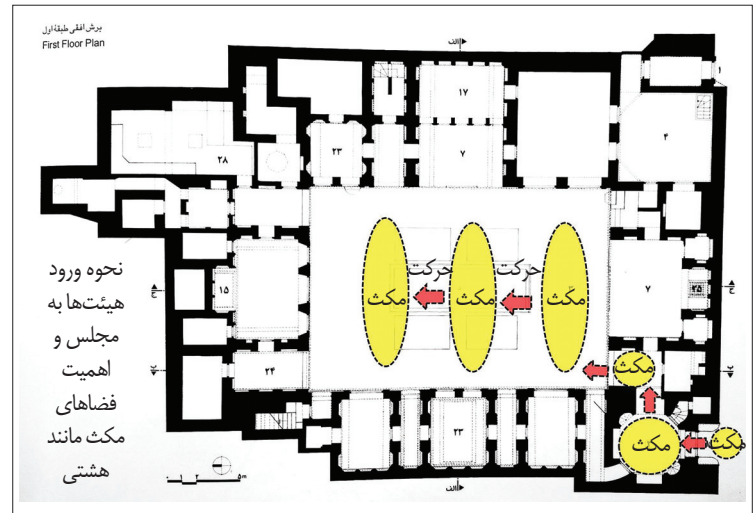
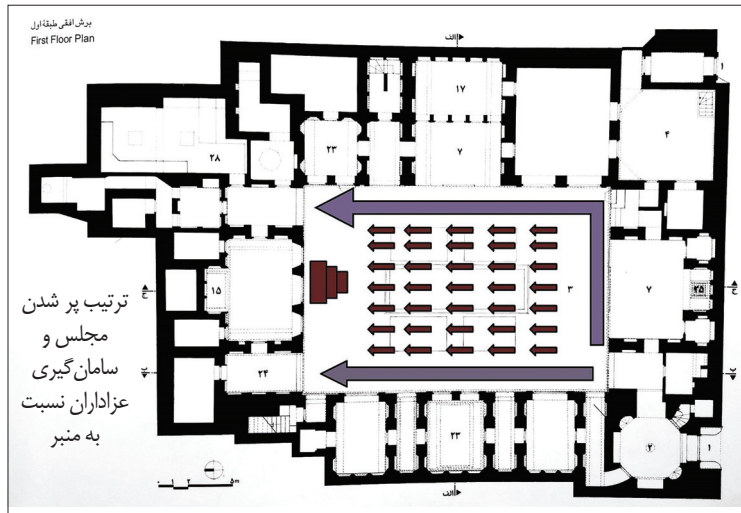
– کاربرد فضاهای خانه در هنگام عزاداری: در هنگام عزاداری هر یک از فضاهای خانه مرحوم هرندی کاربرد ویژه مرتبط با مراسم دارد (ت ۱۰: الف و ب)

– ورود، چرخش، و خروج هیئت‌ها از مجلس: در «ت ۱۱» مسیر ورود عزاداران و سپس چرخش جمع و بعد خروج آن‌ها دیده می‌شود.

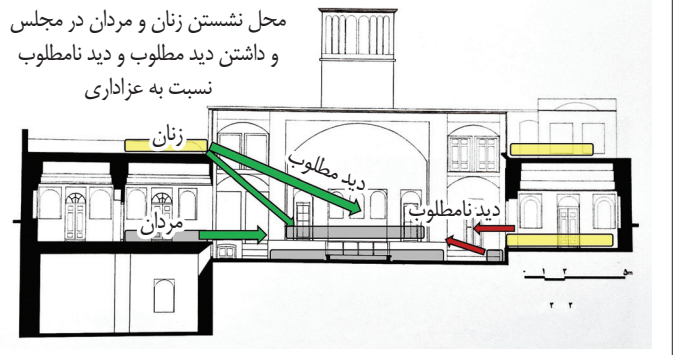
– ترتیب پر شدن فضاها و سامان‌گیری عزاداران: در «ت ۱۲»

با طول ۳۲٫۵ متر و عرض ۳۰ متر و ارتفاع ۱۰٫۲۵ متر مربع است. ورودی اصلی خانه در جبهه جنوب شرقی است. در پشت ورودی یک هشتی با راهرویی ال‌شکل به حیاط اندرونی متصل می‌گردد. داخل هشتی درب حیاط بیرونی نیز دیده می‌شود که ورودی قسمت خواهران نیز هست. حیاط نارنجستان هم در قسمت شمال غربی ساختمان و در قدیم مسیر خروجی هیئت‌های عزاداری از این حیاط بوده است که امروزه به دلیل مسدود شدن کوچه پشت این حیاط خروج عزاداران از همان درب ورودی صورت می‌گیرد. دورتادور حیاط اندرونی فضاهای

ت ۹ (پایین، راست و چپ). جایگاه نشستن عزاداران مرد و زن در مجلس و دید مطلوب و نامطلوب نسبت به عزاداری در خانه مرحوم حاج علی‌اکبر ریسمانی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی، یزد، تدقیق: نگارنده.

محل نشستن زنان و مردان در مجلس و داشتن دید مطلوب و دید نامطلوب نسبت به عزاداری

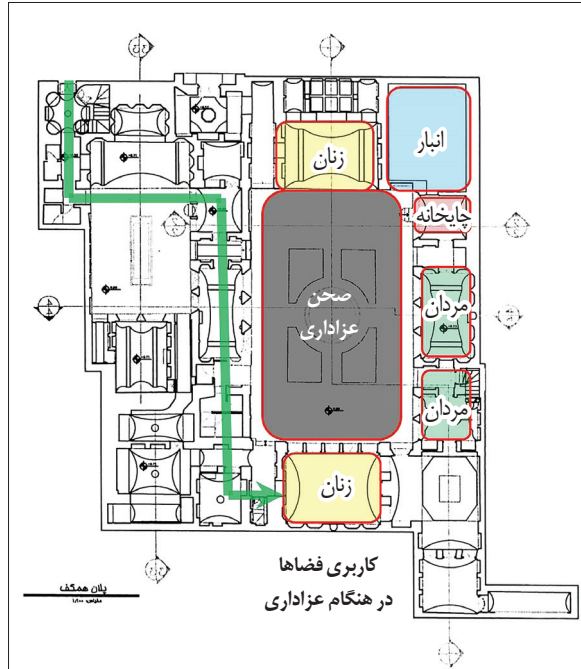
ترتیب پر شدن عزاداران در مجلس و قرارگیری آن‌ها نسبت به منبر نشان داده شده است.

– جایگاه نشستن عزادارن مرد و زن در مجلس و دید مطلوب و نامطلوب نسبت به عزاداری: در دو تصویر «ت ۱۳» محل نشستن عزاداران مرد و زن مشخص است.

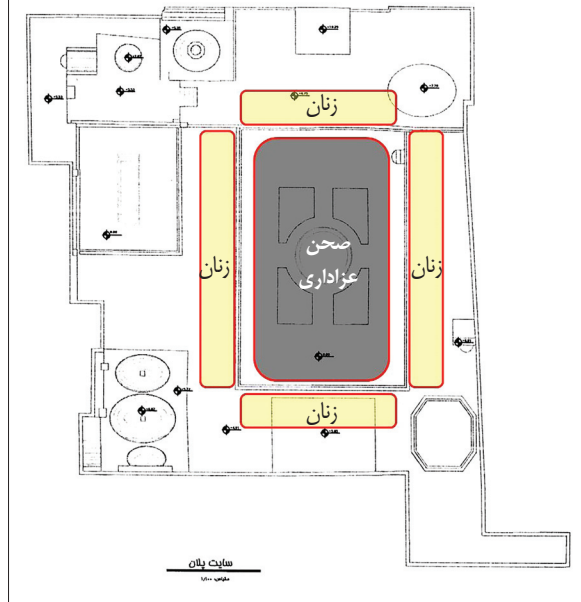
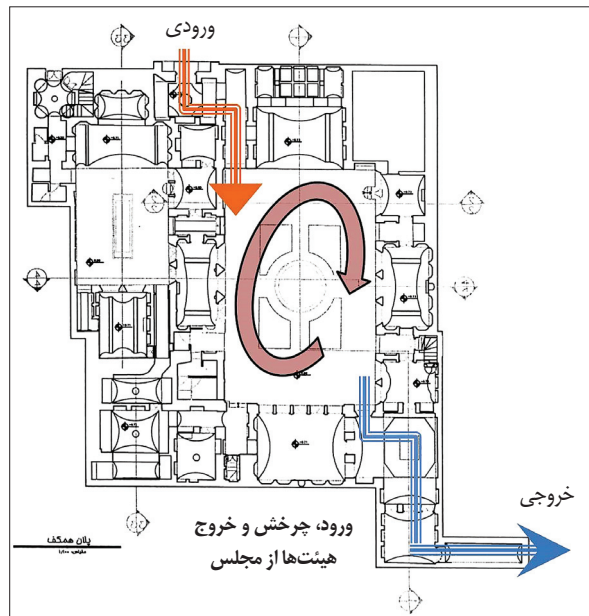
۳.۷. معرفی ویژگی‌های مشترک خانه‌های امام‌حسینی

خانه‌های امام‌حسینی در شهر یزد برای تبدیل شدن به حسینیه‌های مسکونی به ویژگی‌های کالبدی و رفتاری‌ای، چه در مقیاس شهری و چه در مقیاس معماری، نیاز دارند تا بتوان مجلس عزای امام حسین^(ع) را هرچه باشکوه‌تر و به صورت سنواتی برای سال‌های متمادی در آن‌ها برگزار کرد. در اینجا به معرفی و بررسی این ویژگی‌ها پرداخته می‌شود:

– جایگاه و محل احداث خانه در شهر یزد: گفته می‌شود «هیچ روزی از ایام سال نیست که در شهر یزد برای سیدالشهدا^(ع) عزاداری برپا نشود»^{۲۷}. این بدان معنی است که هر مجلسی که در یزد برای

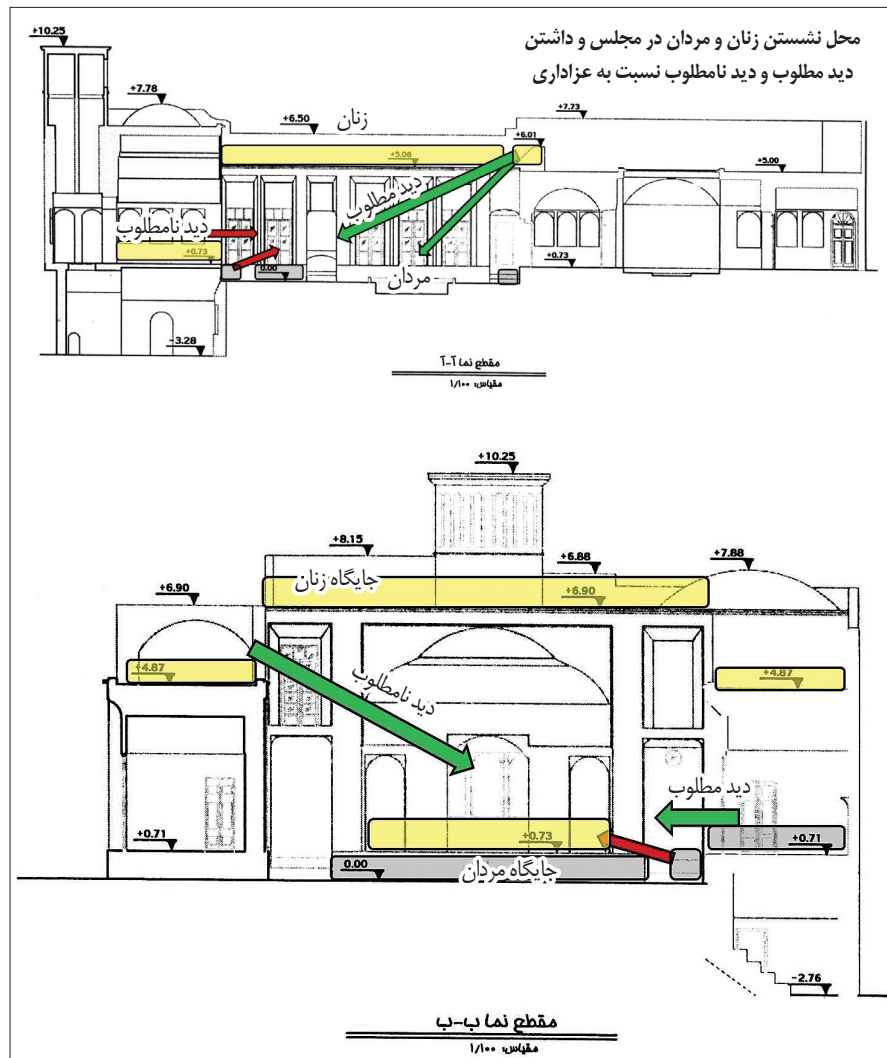
۲۷. نک: ح. مشوق، مصاحبه حضوری با ریاست هیئت امنای حسینیه بزرگ فهادان یزد.

ت ۱۰ (راست). کاربرد فضاهای خانه در هنگام عزاداری در خانه مرحوم هرندی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده. ت ۱۱ (چپ). مسیر ورود عزاداران و سپس چرخش جمع و بعد خروج آن‌ها در خانه هرندی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده. ت ۱۲ (صفحهٔ روبه‌رو، راست). ترتیب پر شدن فضاها و سامان‌گیری عزاداران در خانه هرندی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده.

ت ۱۳ (چپ). جایگاه نشستن عزاداران مرد و زن در مجلس در خانه هرندی؛ نقشه: آرشیو سازمان میراث فرهنگی یزد، تدقیق: نگارنده.

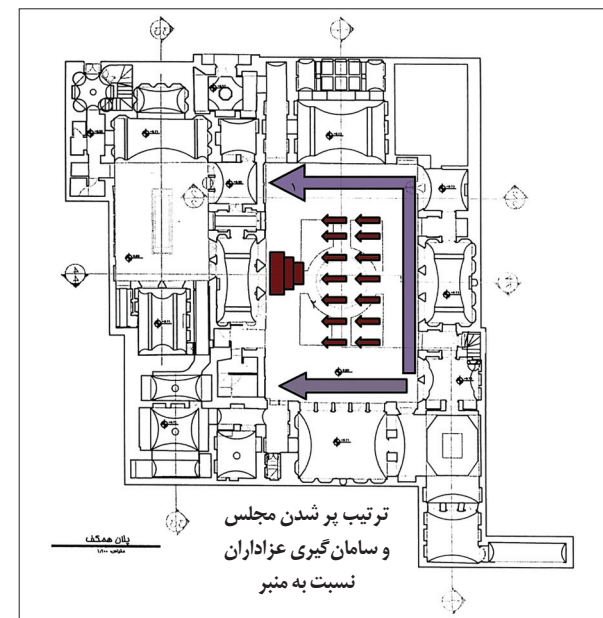
را دارند و این سهولت دسترسی خود نکته مثبت در برگزاری مجلس عزاداری به شمار می‌رود، هرچند این هم گاهی تبعات منفی به دنبال دارد. امروزه دسترسی به مجلس امام حسین (ع) بدون استفاده از وسایل نقلیه دشوار است و این یعنی باید مکانی برای استقرار وسایل نقلیه در هم‌جواری خانه‌های امام حسینی در بافت قدیم و حتی در بافت جدید در نظر گرفت.

امام حسین برپا شود مردم در آن مجلس شرکت می‌کنند. در بافت قدیم هرچند تعدد خانه‌های امام حسینی زیاد است، این تعدد باعث نمی‌شود که هیچ مجلسی تحت‌الشعاع مجلس دیگر باشد. به طور مثال شاهدیم که در محله لب خندق یزد ۴ مجلس عزاداری با سابقه بالای ۱۰۰ سال در همسایگی یکدیگر هست.

برای اینکه هر ۴ مجلس میزبان عزاداران امام حسین باشد اوقات عزاداری در این خانه‌ها تقسیم شده است، به گونه‌ای که مجلس اول از بعد از اذان صبح تا ساعت ۷، مجلس بعدی از ساعت ۷ تا اذان ظهر، مجلس بعدی بعد از اذان ظهر تا هنگام غروب، و مجلس آخر نیز بعد از نماز مغرب میزبان عزاداران می‌باشند و شکوه و عظمت در هر چهار مجلس در شهر یزد زبان زد است. هرچند که در هر کجای شهر یزد مجلس عزاداری برپا شود مردم خود را به آن مجلس می‌رسانند اما عزاداری در بافت قدیم جذبه و شکوه بیشتری دارد.^{۲۸}

- دسترسی به خانه‌های امام حسینی: خانه‌های امام حسینی در بافت جدید امکان دسترسی با وسیله نقلیه تا درب منزل

زنان تداخلی پیش نیاید. خانه باید دارای دو ورودی در دو جبههٔ مختلف برای مردان باشد تا از یک ورودی هیئت‌های مذهبی وارد و از درب دیگر خارج شوند.

– **پیش‌ورودی یا فضای مکث:** پیش‌ورودی یا فضای مکث نیز در خانه‌های امام حسینی اهمیت بالایی دارد؛ زیرا این همان فضایی است که عزاداران در آن آمادهٔ عزاداری می‌شوند. پس آغاز سلسله‌مراتب عزاداری به شیوهٔ یزدی از این مکان است. این همان فضایی است که به عزاداران در هیئت‌های مذهبی این امکان را می‌دهد تا در آن تجمع کنند، با درآوردن لباس‌های اضافه و کفش‌های خود آمادهٔ عزاداری شوند، به دو دستهٔ ۱ و ۲ تقسیم شوند، و با دم گرفتن نوحه ورودی وارد مجلس شوند. میزبانان نیز در این مکان است که به عزاداران خوشامد می‌گویند. همچنین در پاره‌ای از مواقع تقسیم نذورات بین عزاداران در هنگام ورود یا خروج آن‌ها از مجلس در این پیش‌ورودی صورت می‌گیرد. با این توصیف نقش و اهمیت این فضا را نمی‌توان نادیده گرفت. در خانه‌های قدیمی هشتی‌خانه‌ها نقش این پیش‌ورودی و فضای مکث را به‌خوبی ایفا می‌کنند. حال آنکه در خانه‌های امام حسینی امروزی، به دلیل نبود این پیش‌ورودی و نیاز شدید به آن، با داربست و پارچه و با اشغال بخشی از پیاده‌رو این فضای مهم را فراهم می‌کنند. این فضا همچنین گاهی فضای تقسیم ورودی آقایان و خانم‌ها نیز هست (ت ۱۴ و ۱۵).

– **هم‌جواری‌ها:** بنا به تحقیقات میدانی پژوهشگر بهتر است که در همسایگی خانه‌های امام حسینی کاربری‌های زیر موجود نباشد:

۱. مساجد و حسینیه‌ها: وجود این کاربری‌ها در همسایگی خانه‌های امام حسینی ممکن است برگزاری مجلس عزاداری را تحت‌الشعاع قرار دهد.
۲. بیمارستان‌ها و مراکز درمانی: به دلیل آلودگی‌های صوتی ناشی از سروصدای وسایل نقلیه و سیستم‌های صوتی استفاده‌شده در مجلس عزاء، هم‌جواری با این‌گونه کاربری‌ها مشکلاتی را برای بیماران ایجاد می‌کند.
۳. خانه‌هایی که ساکنان آن‌ها بیماران، افراد مسن، و همچنین خانواده‌های غیرمسلمان و غیریزدی هستند.
۴. ادارات و اماکن پرتردد: ترافیک ایجادشده در اطراف این کاربری‌ها بر کیفیت برگزاری مجلس عزاداری بسیار اثرگذار است.

– **ورودی خانه‌ها:** ورودی در خانه‌هایی که روضه‌خوانی در آن‌ها جریان دارد، بسیار بااهمیت است. این ورودی‌ها علاوه بر اینکه ویژگی‌های عمومی ورودی مثل خوانا بودن، در دسترس بودن، و... را دارند، باید دارای یک مجموعه ویژگی‌های مخصوص خانه‌های امام حسینی باشند. در این خانه‌ها حداقل تعداد ورودی باید ۳ باب باشد که یک ورودی مخصوص بانوان است. ورودی زنان باید از ورودی مردان جدا باشد و با فاصله، تا بین مردان و

۲۸. نک: محمود اصفهانیان، مصاحبهٔ حضوری با مالک خانهٔ امام حسینی مشهور به خانهٔ اصفهانیان.

ت ۱۴ و ۱۵ (راست و چپ). فضای پیش‌ورودی در خانه‌های امروزی (الحاقی) و خانه‌های قدیمی (فضای هشتی)؛ عکس‌ها: نگارنده.

صحن یا حیاط خانه‌هایی که در آن‌ها روضه‌خوانی برگزار می‌شود، چه خانه‌های قدیمی که به صورت حیاط مرکزی است و چه خانه‌های امروزی با آن درصد ۴۰-۶۰ ساختمان‌سازی معمولاً قواره‌دار- هندسی دارای زاویه ۹۰ درجه یا به صورت مربع و یا به صورت مستطیل مشاهده می‌شود (ت ۱۹).

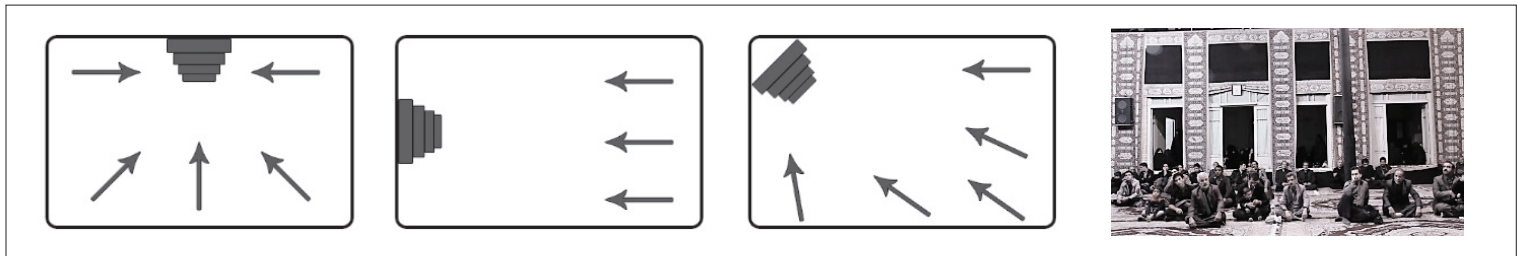
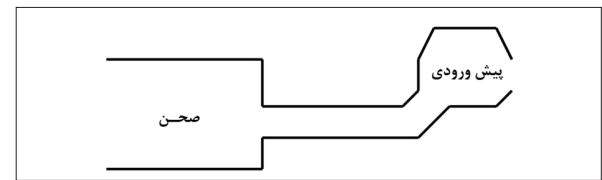
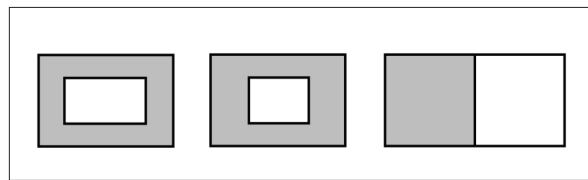
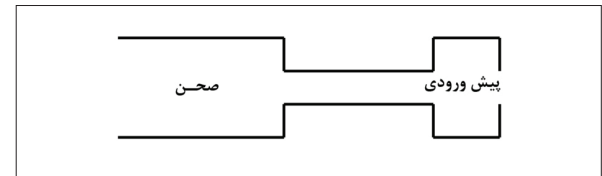
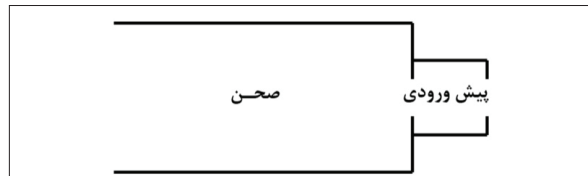
نظام، سامان‌دهی، و استقرار عزاداران در صحن بر اساس جایگاه منبر شکل می‌گیرد. پس جایگاه قرارگیری منبر در حیاط بسیار مهم است. به گونه‌ای که نشستن عزاداران و هیئت‌های عزاداری در صحن با توجه به این موضوع است. پس با توجه به این مهم جایگاه آن نیز باید ویژگی‌هایی داشته باشد، از جمله:

۱. باید در دیدرس عزاداران باشد، ۲. نباید ایجاد مانع کند، و
۳. باید به گونه‌ای باشد که هم مردان و هم زنان از آن بهره ببرند، به گونه‌ای که نگاه زن و مرد به یکدیگر نیفتند. با توجه به این ویژگی‌ها جایگاه منبر در خانه‌ها می‌تواند متفاوت باشد (ت ۲۰).

- صحن: به طور قطع اصلی‌ترین فضا در برپایی عزای امام حسین^(ع) صحن است. صحن صحنه عزاداری است. همان مکانی است که عزاداران در آن عزاداری می‌کنند و شور حسینی خود را به نمایش می‌گذارند. وقتی قرار است در خانه‌ها مجلس عزای برپا شود، بدون شک حیاط خانه است که می‌تواند نقش این صحن را ایفا کند. عزاداران پس از آماده شدن در پیش‌ورودی یا فضای مکث وارد صحن یا حیاط خانه می‌شوند. مسیر حرکت عزاداران از پیش‌ورودی تا صحن به چند گونه می‌تواند باشد:

۱. مسیر مستقیم که صحن و پیش‌ورودی در امتداد یکدیگر قرار دارند (ت ۱۶).
۲. مسیر غیرمستقیم که در خانه‌های قدیمی دالان خانه این مسیر را فراهم می‌کند (ت ۱۷).
۳. پیش‌ورودی و صحن چسبیده به یکدیگر است. این مورد را بیشتر در خانه‌های امروزی، که فضای پیش‌ورودی یک فضای موقت است، و همچنین در حسینیه‌ها مشاهده می‌کنیم (ت ۱۸).

ت ۱۶ (بالا، راست). مسیر مستقیم ورود به صحن؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۱۷ (میان، راست). مسیر غیرمستقیم ورود به صحن؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۱۸ (بالا، چپ). پیش‌ورودی و صحن چسبیده به یکدیگر؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۱۹ (میان، چپ). شکل صحن خانه‌های امام حسینی؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۲۰ (پایین). جایگاه منبر، استقرار مردان و استقرار زنان در یک نمونه خانه قدیمی؛ عکس و طرح و ترسیم: نگارنده.

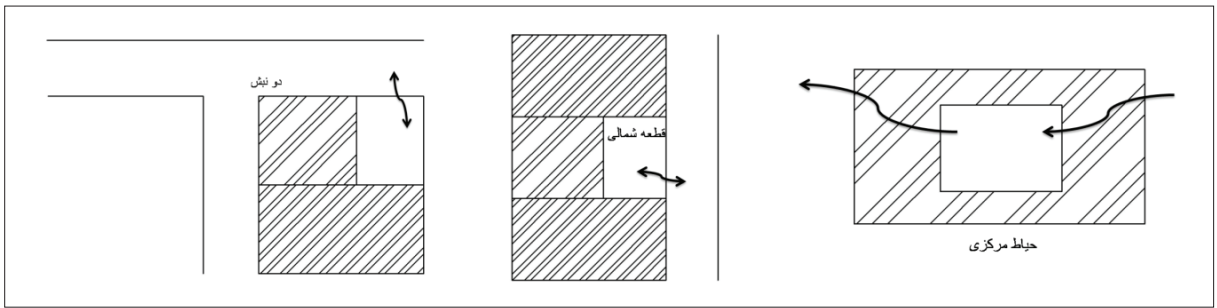
شود (ت ۲۱ و ۲۲ و ۲۳).

چه حیاط‌های مرکزی در خانه‌های قدیمی و چه خانه‌هایی با حیاط‌های ۴۰٪ معایب و مزایایی دارند. حیاط‌های مرکزی، به دلیل آنکه در مرکز خانه واقع هستند و اطراف آن را اتاق‌ها و جرزها احاطه کرده‌اند، هم آلودگی صوتی را کاهش می‌دهند و هم به عزاداران این امکان را می‌دهند که از لبه‌ی داخلی پشت بام نیز استفاده کنند؛ ولی در این خانه‌ها، به دلیل فاصله داشتن

یکی دیگر از شاخصه‌های عزاداری در یزد، که خود فلسفه و معمایی پیچیده دارد، عزاداری در زیر پوش است، حال این عزاداری چه در حسینیه‌ها باشد چه در خانه‌ها که حیاط خانه‌ها را با سازه‌ای چادری یا همان پوش می‌پوشانند. برپایی پوش هم به دلیل مقابله با ناهمواری‌های آب‌وهوایی و هم به دلیل مسائل اعتقادی است. پوش را نماد خیمه‌گاه امام حسین^(ع) در کربلا می‌دانند و معتقدند عزاداران باید در زیر خیمه‌گاه امام حسین^(ع) دور هم جمع شوند و عزاداری کنند.^{۲۹}

برپایی پوش هر ساله قبل از محرم طبق آداب و رسوم خاصی برگزار می‌شود که شرح آن در اینجا نمی‌گنجد. برپایی پوش به دو صورت انجام می‌گیرد: یکی به شکل سنتی خود که با استفاده از یک، دو، و یا چند ستون چوبی پوش را علم می‌کنند و یکی هم به صورت احداث داربست بر روی لبه‌ی بام که پوش را روی آن می‌کشند. به هر کیفیت پوش باید بر روی حیاط خانه برپا

۲۹. نک: مشوق، همان.

ت ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ (راست، بالا و چپ، بالا و میان). برپایی پوش در خانه‌های قدیمی به دو شیوه رایج؛ عکس‌ها: نگارنده. ت ۲۴ (پایین). سه شکل وضعیت خانه؛ طرح و ترسیم: نگارنده.

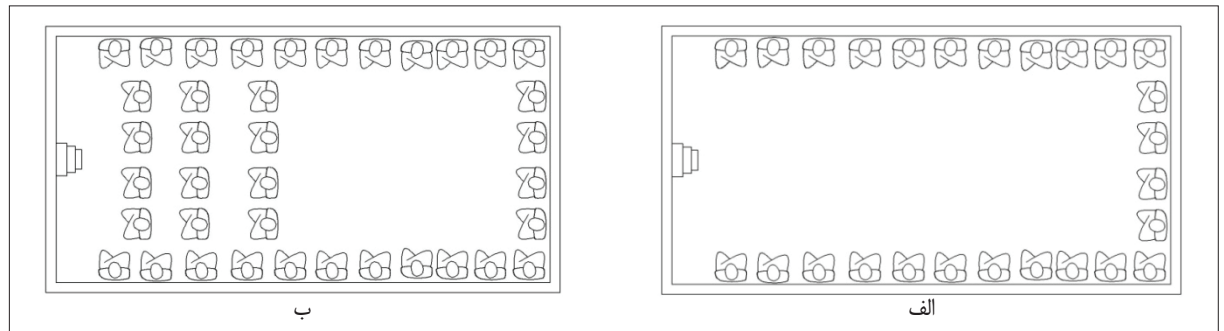
اشاره شد که جایگاه منبر اصلی‌ترین نقش را در سامان‌دهی عزاداران مرد دارد. در هنگام سخنرانی وعظ ترتیب پر شدن حیاط از مستمعین به این‌گونه است که: ابتدا کناره دیوارهای حیاط که محل اتکاست پر می‌شود (ت ۲۷: الف) و سپس ردیف‌های جلوی منبر تشکیل می‌شود و پشت سر هم حیاط را پر می‌کنند (ت ۲۷: ب).

می‌توان عزاداران مرد را در چهار گروه زیر تقسیم‌بندی کرد:

۱. هیئتی‌ها یا عزادارانی که همراه هیئت خود وارد مجلس می‌شوند و بعد از اتمام عزاداری مجلس را ترک می‌کنند. محل استقرار این عزاداران نامشخص، موقت، و به صورت سرپا است.
۲. مستمعینی که مدت زمان استفاده آن‌ها از مجلس بسیار کوتاه و محل استقرار آن‌ها در مجلس معمولاً جلوی منبر است.
۳. مستمعینی که مدت زمان استفاده آن‌ها از مجلس زیادتر و جایگاه آن‌ها معمولاً در کنار دیوارهاست (محل اتکا).

ورودی با حیاط، فشردگی جمعیت در هنگام ورود و خروج از خانه زیاد است. حال آنکه در خانه‌های امروزی اگر حیاط خانه دارای دو ورودی باشد، این فشردگی و ترافیک جمعیت کمتر است؛ ولی در این خانه‌های امروزی نمی‌توان از لبه پشت بام استفاده کرد، ضمن اینکه آلودگی صوتی نیز در این خانه‌ها بیشتر است. در ضمن به این نکته باید توجه داشت که خانه‌های امام حسینی امروزی باید یا شمالی باشند و یا دونبش تا به راحتی بتوان از حیاط آن‌ها استفاده کرد (ت ۲۴).

- جایگاه عزاداران مرد: همان‌طور که اشاره شد، اصلی‌ترین مکان عزاداری صحن یا همان حیاط خانه است و این صحن در اختیار مردان است. پس حیاط خانه جایگاه استقرار عزاداران مرد است، هرچند در پاره‌ای از مواقع، به دلیل پر شدن گنجایش حیاط، بعضی از اتاق‌ها و تالارها را نیز در اختیار مردان می‌گذارند (ت ۲۵ و ۲۶).

ت ۲۵ و ۲۶ (بالا، راست و چپ).
جایگاه عزاداران مرد در مجلس
عزاداری در خانه‌های قدیمی؛
عکس‌ها: نگارنده.
ت ۲۷ (پایین). پر شدن حیاط از
مستمعین: الف. کناره دیوارهای
حیاط، ب. تشکیل ردیف‌های
جلوی منبر؛ طرح و ترسیم:
نگارنده.

۲. به دلیل مسائل محرمیت، جایگاه زنان باید به گونه‌ای باشد که در دید مستقیم مردان نباشد و یا با استفاده از فیلترهایی این دید محدود شود.

۳. این جایگاه باید کاملاً در دسترس زنان و ورود و خروج از آن به راحتی امکان پذیر باشد.

۴. چون زنان در زمره تماشاچیان مجلس هستند، مهم‌ترین ویژگی جایگاه آنان دید کامل نسبت به مجلس است.

با توجه به این ویژگی‌ها در اکثر خانه‌ها، بخصوص در بافت قدیم، بهترین و مناسب‌ترین فضا برای استقرار زنان لبه داخلی پشت بام حیاط مرکزی است؛ زیرا این فضا بهترین دید را نسبت به مجلس دارد و همچنین از دید مستقیم مردان به دور است. ولی به دلیل محدودیت فضایی و ازدحام جمعیت زنان به فضاهای دیگری هم نیاز است که معمولاً با در اختیار گذاشتن اتاق‌های رو به حیاط به زنان، این امر میسر می‌شود. در خانه‌های قدیمی بعضاً تالار خانه را نیز به زنان اختصاص می‌دهند. همچنین وجود درگاه‌های اتاق‌ها (۳دری، ۵دری، و...) همان وضعیت فیلتر دید بین زن و مرد را فراهم می‌کند. در خانه‌های امروزی یا نیمی از صحن یا حیاط خانه را به زنان اختصاص می‌دهند و یا اتاق‌هایی که معمولاً دید به حیاط ندارد و این خود محدودیت دید برای زنان را در این خانه‌ها بیشتر می‌کند. ضمن اینکه استفاده از لبه پشت بام در این خانه‌ها بسیار کم‌رنگ است (ت ۲۹ و ۳۰).

۴) مستمعینی که در حکم تماشاچیان عزاداری هستند و مدت زمان زیادی را در مجلس می‌مانند و گاهی استفاده آن‌ها از مجلس به ۵ الی ۶ ساعت می‌رسد. این‌گونه عزاداران نیازمند جایگاهی هستند که بتوانند مدت زمان زیادی را در مجلس بمانند، بدون اینکه خسته شوند، و همچنین دید مناسبی نسبت به عزاداران و هیئت‌های مذهبی داشته باشند. در بعضی از خانه‌های قدیمی تالار خانه در اختیار این افراد است.

همچنین در خانه‌های امام حسینی جایگاه ویژه‌ای را به افراد خاص نظیر صاحبان مجلس یا افراد مشهور اختصاص می‌دهند؛ این جایگاه معمولاً در کنار ورودی و رو به منبر است تا هم به عزاداران خوشامد بگویند و هم از مجلس بهره ببرند (ت ۲۸).

جایگاه عزاداران زن: هر چند عزاداری زنان در مجالس زیاد مشهود نیست، باید تمهیدات لازم برای آنان فراهم شود. زنان را باید در حکم آن دسته از عزادارانی دانست که تماشاچیان مجلس هستند و مدت زمان بهره‌مندی از مجلس بسیار طولانی دارند؛ پس ویژگی‌هایی برای جایگاه عزاداری زنان در مجلس شمرده می‌شود، از جمله:

۱. ورود و خروج زنان با مردان باید کاملاً از یکدیگر مجزا باشد، این یعنی مجلس به یک یا چند ورودی برای زنان نیاز دارد. هر چند در بعضی از خانه‌ها، خاصه خانه‌های امروزی، مسیر ورودی زن و مرد در فضای پیش‌ورودی از یکدیگر تفکیک می‌شود که این خود مورد پسند نیست.

ت ۲۸ (راست). اختصاص جایگاه برای صاحبان مجلس یا افراد شهیر در قسمتی از مجلس؛ عکس: نگارنده.

ت ۲۹ (میان). جایگاه استقرار زنان در خانه‌های امروزی و دید نامطلوب نسبت به عزاداری؛ عکس: نگارنده.

ت ۳۰ (چپ). جایگاه استقرار زنان در خانه‌های قدیمی و دید مطلوب نسبت به عزاداری؛ عکس: نگارنده.

۴.۷. معرفی کلیات الگوی کالبدی برای خانه‌های امام حسینی

در نظر گرفتن حداقل سه ورودی در جبهه‌های مختلف که با فرمت‌های زیر امکان پذیر است (ت ۳۲).

با توجه به مطالب گفته شده و به سه دلیل، الگوی حیاط مرکزی برای عزاخانه سیدالشهدا^(ع) مناسب‌تر است:

انتخاب سازمان‌دهی عزا داران با توجه به جایگاه منبر در مجلس باید یک جایگاه ثابت باشد که در حالت‌های «ت ۳۳» امکان پذیر است.

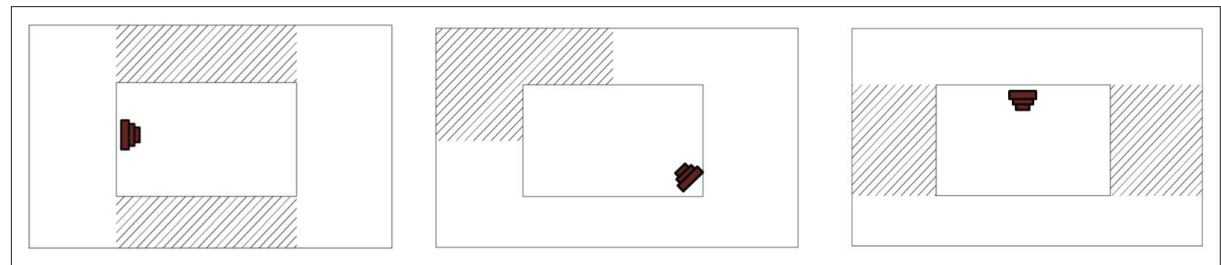
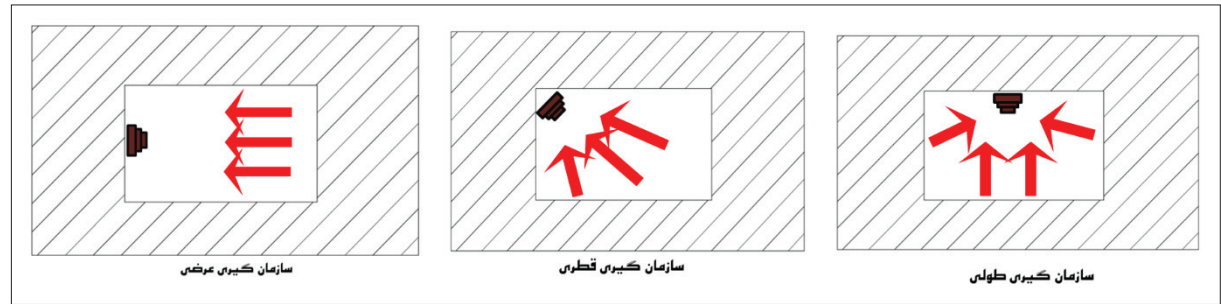
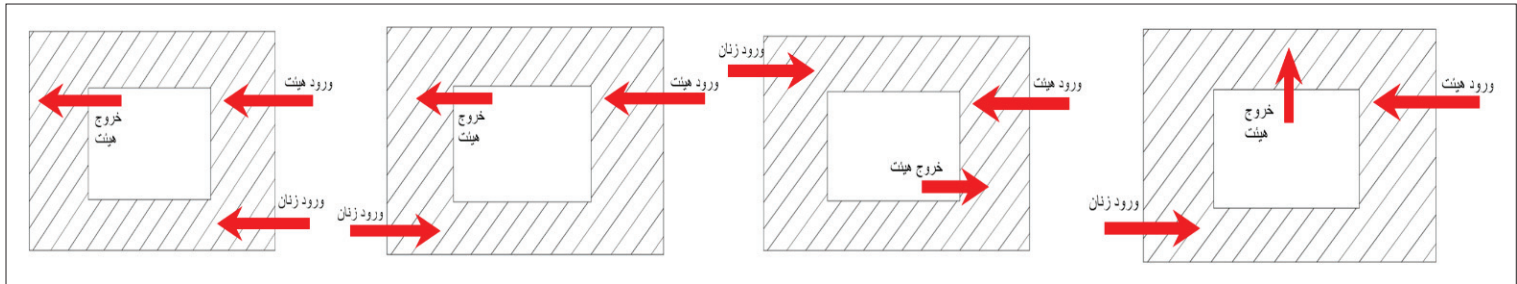
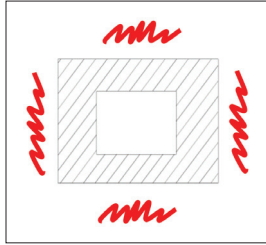
۱. استفاده از همه ظرفیت‌ها نظیر لبه پشت بام و پای دیواره‌ها و فضاهای پیرامون حیاط،

جایگاه عزا داران زن با توجه به جایگاه منبر و توجه به این موضوع که روبه‌روی دیدگان مردان نباشد، به سه شکل «ت ۳۴» ممکن است.

۲. ورود و خروج راحت هیئت‌ها و عزا داران از دو جبهه به صحن مجلس، و

و در نهایت انتخاب بهترین الگو سازمان‌گیری عرضی عزا داران

۳. کاهش آلودگی صوتی (ت ۳۱).

ت ۳۱ (بالا). الگوی حیاط مرکزی؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۳۲ (بالا، دوم). سه ورودی به عزاخانه؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۳۳ (بالا، سوم). انواع سازمان‌دهی عزا داران با توجه به جایگاه منبر؛ طرح و ترسیم: نگارنده.
 ت ۳۴ (پایین). جایگاه زنان در حالات سه‌گانه؛ طرح و ترسیم: نگارنده.

صحن:

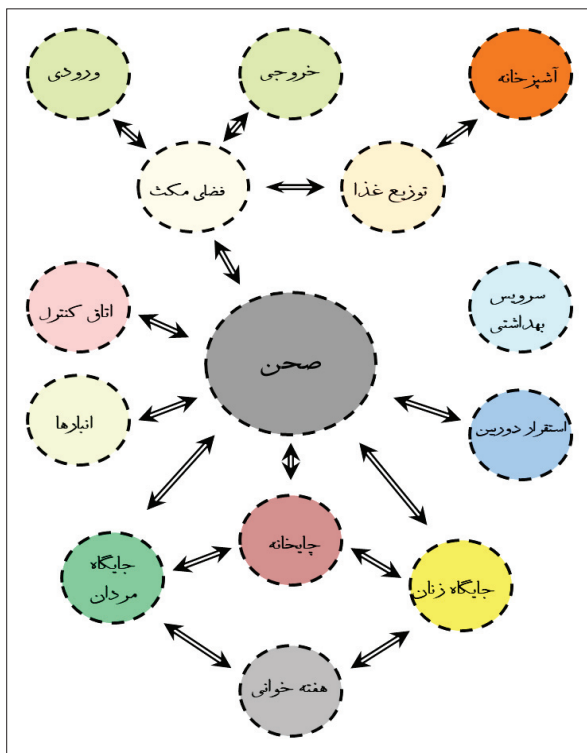
- میزان فضای لازم برای یک فرد نشسته ۵۰ سانتی متر مربع و برای یک فرد سینه‌زن ۷۵ سانتی متر مربع است. میانگین جمعیت هر هیئت موقع عزاداری حدود ۳۰۰ نفر است. پس صحن خانه نیازمند مساحتی در حدود ۲۲۵ متر مربع است.

- ابعاد صحن بر اساس تخته پوش، که روی آن را می‌پوشاند، مشخص می‌شود.

- ارتفاع اتکاها حداقل ۱ متر باشد تا در صورت باز شدن درب در بالای سر آن‌ها به آن برخورد نکند.

- در خانه‌هایی که نماز جماعت در آن‌ها خوانده می‌شود در نظر گرفتن جهت قبله مهم است.

- در صورت نیاز به پوشش تلویزیونی مراسم اختصاص فضایی برای دوربین‌های صدا و سیما در اطراف صحن خانه نیاز است.

مرد در صحن، سامان‌دهی طولی عزاداران زن پیرامون صحن، ورود و خروج هیئت‌ها در جهت نظام سامان‌دهی است (ت ۳۵). بر اساس ویژگی‌هایی که ذکر شد، می‌توان عرصه‌بندی یک خانه امام حسینی را شامل موارد زیر دانست:

الف. فضای تقسیم شامل: ورودی‌ها، خروجی‌ها، فضای مکت، و فضای توزیع نذورات

ب. فضای مستمین شامل: جایگاه عزاداران مرد، جایگاه عزاداران زن، و محل هفته خوانی

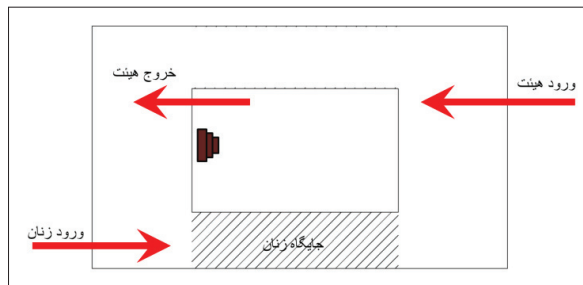
پ. فضای خدماتی شامل: انبارها، اتاق کنترل، محل استقرار دوربین‌ها، چایخانه، و سرویس بهداشتی

ت. صحن که همان حیاط خانه است.

بدیهی است که صحن در این خانه‌ها در محوریت است و سایر عرصه‌ها باید با صحن در ارتباط باشند. بر این اساس الگویی در مورد روابط فضایی برای خانه‌های امام حسینی به شرح دیاگرام «ت ۳۶» معرفی می‌شود که از این الگو در معماری امروزی نیز می‌توان بهره‌مند شد.

۵.۷. احکام و استانداردهای لازم برای یک خانه امام حسینی

پس از شناسایی و معرفی ویژگی‌های خانه‌های امام حسینی شهر یزد و بررسی رفتار عزاداری در این خانه‌ها و همچنین معرفی الگویی از روابط فضایی در آن‌ها، نگارنده احکام و استانداردهای مربوط به هر فضا را به شرح زیر برای این خانه‌ها پیشنهاد می‌دهد:

ت ۳۵ (راست). بهترین الگوی سازمان‌گیری مردان و زنان در صحن؛ طرح و ترسیم: نگارنده.

ت ۳۶ (چپ). الگویی روابط فضایی برای خانه‌های امام حسینی؛ طرح و ترسیم: نگارنده.

۸. نتیجه‌گیری

عشق و علاقه به اهل بیت، بخصوص حضرت سیدالشهدا^(ع)، در نزد مردم یزد روزافزون است و این فرهنگی است که باید آن را ارج نهاد. از دید مردم مؤمن نمی‌توان عاشق آن امام شهید بود و برای آن حضرت عزاداری نکرد، آن عزاداری که سراسر شور است و شعور، گریه بر آن حضرت گریه محبت است، آن محبتی که در دل‌های عاشقان حضرتش به ثبت رسیده است. گریه معرفت در عزای حضرت امام حسین^(ع) از انحراف و تحریف در قیام آن حضرت جلوگیری می‌کند و شاید به همین جهت باشد که در فضیلت گریه بر آن حضرت روایات متعددی وارد شده است. این فرهنگ غنی از گذشته تا به امروز عده زیادی از مردم را بر آن داشته تا خود میزبانی مجالس را بر عهده بگیرند و خانه خود را عزاخانه سیدالشهدا^(ع) کنند. خانه‌هایی که بر تعدادشان در یزد روزبه‌روز افزوده می‌شود و این خود مسئله‌ای جدید را در باب معماری این خانه‌ها پدید می‌آورد. این خانه‌ها که از آن‌ها به خانه‌های امام حسینی یاد می‌شود، در همه نقاط شهر یزد پراکنده است و هم بافت تاریخی و هم بافت جدید شهر مملو از این خانه‌هاست. هرچند که ارزش معنوی عزاداری هم در خانه‌های سنتی و هم در خانه‌های امروزی یکسان است، کیفیت برگزاری مجالس در این دو خانه بسیار متفاوت است. با یک بررسی ساده و پرسش از عزاداران به این موضوع پی می‌بریم که عزاداری در خانه‌های سنتی باشکوه‌تر و مقبول‌تر است. شاید یکی از دلایل آن تعلق خاطر مردم نسبت به این خانه‌های قدیمی باشد، ولی بخش عمده آن به این موضوع برمی‌گردد که خانه‌های سنتی ظرفیت تبدیل شدن به یک حسینیه را به نحو احسن دارند، درحالی‌که در خانه‌های امروزی این ظرفیت چندان به چشم نمی‌خورد. با مطالعه بر روی خانه‌های امام حسینی قدیمی و بررسی آن‌ها، این ظرفیت‌ها در قالب بعضی از ویژگی‌های کالبدی و رفتاری برای تبدیل یک خانه به عزاخانه شناسایی و معرفی شدند. حال که مردم یزد می‌خواهند در خانه‌های خود

فضای مستمعین (جایگاه عزاداران زن و مرد):

- ابعاد اتاق‌ها بر اساس تخته فرش که کف آن‌ها پهن می‌شود مشخص می‌شود.

- ارتفاع سقف اتاق‌ها حداقل ۳٫۵ متر باشد تا هنگام تجمع جمعیت احساس خفگی دست ندهد.

فضای تقسیم (ورودی و خروجی):

- همان‌طور که در جلوی مجلس پیش‌ورودی داریم، باید در خروجی مجلس همان فضا را داشته باشیم، تا هنگام توزیع غذا مشکلی پیش نیاید و همچنین در این فضا عزاداران لباس‌های گرم و کفش‌های خود را بپوشند.

- ارتفاع سردر ورودی حداقل ۳ متر باشد تا علم هیئت‌ها به آن گیر نکند.

فضاهای خدماتی:

- ارتفاع چایخانه از کف حیاط باید ۹۰ سانتی‌متر باشد تا دست چای‌بده به راحتی استکان‌ها را بگذارد و بردارد.

- در نظر گرفتن پارکینگ در جوار مجموعه بسیار مهم است؛ ولی باید به گونه‌ای باشد که در جلو درب مجلس تجمع و ترافیک ایجاد نکند. یعنی از پارکینگ تا درب منزل دسترسی باید پیاده باشد.

- در مجالس پرفرفت و آمد و شلوغ باید تدابیر ایمنی مانند ماشین آتش‌نشانی، آمبولانس، و نیروی انتظامی در نظر گرفت.

تجهیزات:

- تجهیزات سرمایشی و گرمایشی در یک جای ثابت و در داخل دیوارها نصب گردد که هم مزاحم برگزاری مراسم نباشد و هم خطراتی مثل آتش‌سوزی در پی نداشته باشد.

- جنس سیاه‌پوش‌ها و پوش به صلاح نیست که از مواد با قابلیت اشتعال بالا باشد.

- وجود کپسول آتش‌نشانی در خانه‌های امام حسینی الزامی است.

- لبه‌های خارجی‌پوش که به دیوارهای بیرونی ساختمان متصل می‌شود باید قابلیت جمع شدن داشته باشند تا تهویه مجلس از آن طریق صورت گیرد.

عزاداری کنند و تعداد این خانه‌ها رو به افزایش است، باید با مطالعه بهتر و دقیق‌تر، این ویژگی‌ها را به یک اصول کلی یا اصطلاحاً الگویی برای خانه‌های امام حسینی تبدیل کرد و آن‌ها را در اختیار کسانی گذارد که خانه‌های خود را به عزاخانه

منابع و مأخذ

ابویی محمدرضا. *خانه امام حسینی*، یزد: چاپ سروش، ۱۴۲۸ق.

آرون، ریمون. *مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی*، ترجمه باقر پرهام، تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۳.

اصفهانیان، محمود. *مصاحبه حضوری با مالک خانه امام حسینی مشهور به خانه اصفهانیان*، ۱۳۹۲/۰۴/۱۵.

الیاده، میرچا. *رساله درتاریخ ایران*، ترجمه جلال ستاری، تهران: سروش، ۱۳۷۶.

امین‌زاده، بهناز. «حسینی‌ها و تکایا بیانی از هویت شهرهای ایرانی»، در *هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی*، ش ۶ (زمستان ۱۳۷۸)، ص ۵۵-۶۶. بازرگان، عباس و زهره سرمد و الهه حجازی. *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران: آگاه، ۱۳۸۵.

بزرگ‌نیا، زهره. *تکیه‌ها و حسینی‌های ایران*، تهران: صوفیان، ۱۳۸۵.

تقوایی، مسعود و محمدحسین سرایی. «گسترش افقی شهر و ظرفیت‌های موجود زمین (شهر یزد)»، در *مجله پژوهش‌های جغرافیایی*، ش ۵۵ (بهار ۱۳۸۵)، ص ۱۳۳-۱۵۲.

چلک‌ووسکی، پتر. *تغزیه هنر بومی پیشرو ایران*، ترجمه داوود حاتمی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۷.

رحیمیان، امیرحسین. *دارالعلم یزد در گذر زمان*، یزد: صدا و سیما یزد، ۱۳۸۹. رمضانخانی، صدیقه. *فرهنگ عامه مردم یزد «آیین‌های مذهبی»*، یزد: شورای پژوهشی اداره کل فرهنگ و ارشاد استان یزد، ۱۳۸۷.

شیخ صدوق، ابن بابویه محمد بن علی. *امالی*، ترجمه محمدعلی سلطانی، قم: ارمان طوبی، ۱۳۸۹.

فقیهی، علی‌اصغر. *آل بویه نخستین سلسله قدرتمند شیعه*، تهران: نشر صبا، ۱۳۶۶.

سیدالشهدا^(ع) تبدیل می‌کنند تا کمک شایانی به این امر باشد که انشاءالله مجالس عزای امام حسین^(ع) در خانه‌های یزد هرچه باشکوه‌تر و باکیفیت‌تر و بدون هیچ کمبودی از نظر امکانات فضایی برگزار گردد.

لینچ، کوین. *تئوری شهر خوب*، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.

محمدرضا، احمد و رامین شاه‌زاده. «مطالعه مردم‌شناختی مراسم عاشورا در شهر اردبیل»، در *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ش ۱۵ (پاییز ۱۳۹۰)، ص ۱۴۶-۱۲۶.

مختاباد، سیدمصطفی. «تغزیه هنر سوگ نمایش ایرانیان»، در *فصلنامه هنر*، ش ۶۷ (بهار ۱۳۸۵)، ص ۷۱-۸۲.

مختاباد، سیدمصطفی و فرح حبیب و حمیدرضا شعاعی. «گفت‌وگویی در ماندگاری حسینی‌ها به مثابه کنش‌پذیری عملکردی فضاهای عمومی شهری در بازتاب باورها و آیین‌های جمعی»، در *مدیریت شهری*، ش ۲۸ (پاییز و زمستان ۱۳۹۰)، ص ۲۴۱-۲۵۴.

مشوق، ح. *مصاحبه حضوری با ریاست هیئت امنای حسینی بزرگ فهادان*، یزد، ۱۳۹۲/۰۴/۲۰.

مهدی‌نژاد، جمال‌الدین و محمدصادق طاهر طلوع دل و حمیدرضا عظمتی و علی صادقی حبیب‌آباد. «جستاری بر ویژگی‌های معماری ایرانی اسلامی و هنرهای قدسی مبتنی بر تعالی معماری»، در *دوفصل‌نامه پژوهش‌های هستی‌شناختی*، ش ۱۰ (پاییز و زمستان ۱۳۹۵)، ص ۳۱-۵۰.

موسویان، سمیه. «جایگاه هندسه مقدس در بازشناسی هویت معماری سنتی ایران»، در *مطالعات ملی*، ش ۷ (زمستان ۱۳۹۶)، ص ۹۹-۱۱۸.

ناری قمی، مسعود. «الگوهای کالبدی حسینی‌ها: ریشه‌ها و تحولات»، در *مطالعات معماری ایران*، ش ۹ (بهار و تابستان ۱۳۹۵)، ص ۲۵-۳۵.

همیلتون، ملکم. *جامعه‌شناسی دین*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: تیبان، ۱۳۷۷.

Unesco. *Statistical Yearbook*, 1998.